

Teckenförklaringar på svenska. En funktionell analys av finländska nationalparksbroschyrer

Ida Hallantie
Avhandling pro gradu
Nordiska språk
Språkexpertprogrammet
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet
Oktober 2021

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap /Humanistiska fakulteten

HALLANTIE, IDA: Teckenförklaringar på svenska. En funktionell analys av finländska nationalparksbroschyrer

Avhandling pro gradu, 47 s., 10 s. bilagor.

Nordiska språk, Språkexpertprogrammet

Oktober 2021

I denna pro gradu-avhandling kartlägger jag vilka funktionella översättningsstrategier som kan urskiljas i svenska teckenförklaringar i kartbroschyrer över finländska nationalparker. Syftet med min fallstudie är att utreda om teckenförklaringarna har översatts till svenska ordagrant eller på ett funktionellt anpassat sätt.

Mitt empiriska material består av 147 teckenförklaringar på svenska som jag har excerperat från digitala kartbroschyrer över alla 40 finländska nationalparker på webbplatsen utinature.fi under oktober 2020. Min funktionella analys baserar sig för det mesta på kvalitativa metoder men även i viss mån kvantitativa metoder.

Jag analyserar mitt material utgående från den funktionella översättningsteorin skoposteorin utvecklad av tyskarna Katharina Reiss och Hans Vermeer. Teorin lyfter fram textens funktion, *skopos*, som den viktigaste aspekten i översättning, dvs. betonar att översättaren inte skall översätta texter så att de har exakt samma form som källtexten har. Texttypen och -genren i mitt empiriska material spelar därför en viktig roll vid den funktionella analysen.

Jag har delat mitt empiriska material i fyra olika kategorier: *funktionella teckenförklaringar*, *formenliga teckenförklaringar*, *teckenförklaringar med ändrad skopos* och *problematiska översättningar*. Bara en tiondedel av hela materialet är rent funktionellt översatt till svenska. De flesta översättningarna fungerar ändå bra i sin kontext trots att de är översatta ordagrant. Antalet problematiska fall och delvis den inkonsekventa terminologin väcker ändå frågan om huruvida Forststyrelsen lyckas erbjuda sin information på svenska med lika hög kvalitet som på finska och om det finns behov av att till exempel standardisera kartsymboler och deras teckenförklaringar.

Nyckelord: svenska, finska, teckenförklaringar, skoposteori, funktionell översättning, broschyrer, kartor, nationalparker

Innehåll

Abstract

1	Inledning.....	7
1.1	Syfte	8
1.2	Material och metod	9
1.3	Avhandlingens disposition	9
2	Teoretiska utgångspunkter	10
2.1	Skoposteori.....	10
2.1.1	Kritik mot skoposteori	13
2.1.2	Skoposteori och broschyröversättningar.....	14
2.2	Textanalys	15
2.2.1	Texttyp och genre	15
2.2.2	Teckenförklaringar som text.....	18
2.3	Tidigare forskning.....	20
3	Material och metod.....	22
3.1	Material	22
3.1.1	Om finländska nationalparker	22
3.1.2	Det empiriska materialet	25
3.2	Metod.....	27
3.2.1	Metod för analysen	27
3.2.2	Funktioner för teckenförklaringar.....	27
4	Analys.....	29
4.1	Allmänt om analysprocessen.....	29
4.2	Kategorisering av teckenförklaringarna	31
4.2.1	Funktionella teckenförklaringar	33
4.2.2	Formenliga teckenförklaringar	34
4.2.3	Teckenförklaringar med ändrade skopos.....	38
4.2.4	Problematiskska teckenförklaringar	39

4.3 Övriga faktorer som påverkar översättningarna.....	41
5 Sammanfattning och diskussion.....	43
Referenser.....	45
Bilaga.....	48
Bilaga 1	48
Bilaga 2	49
Bilaga 3	50
Lyhennelmä.....	52
Johdanto	52
Teoreettinen tausta	53
Tutkimusmateriaali ja -metodi	54
Tulokset ja päätelmät	56

1 Inledning

I denna pro gradu-avhandling kartlägger jag, hur funktionellt teckenförklaringar har översatts till svenska i finländska nationalparksbroschyrer. När man planerar att besöka en nationalpark, speciellt för första gången, vill man gärna ta till sig den information som ges om besöksmålet och oftast tar man då en mer eller mindre noggrann titt på kartan över området. Idag hittar man kartor över finska nationalparker i flera olika format, allt från traditionella pappersbroschyrer till digitala broschyrer på nätet. Oberoende av broschyrformatet får man en uppfattning över området genom att studera kartorna och då hjälper teckenförklaringar vid läsningen och tolkningen av kartan. Teckenförklaringar är de definitioner som förklarar för läsaren hur visuella symboler ska tolkas i kartan. De underlättar bl.a. planeringen av utflykter i nationalparkerna. Bild 1 illustrerar var man typiskt hittar dessa teckenförklaringar i kartor över nationalparker.

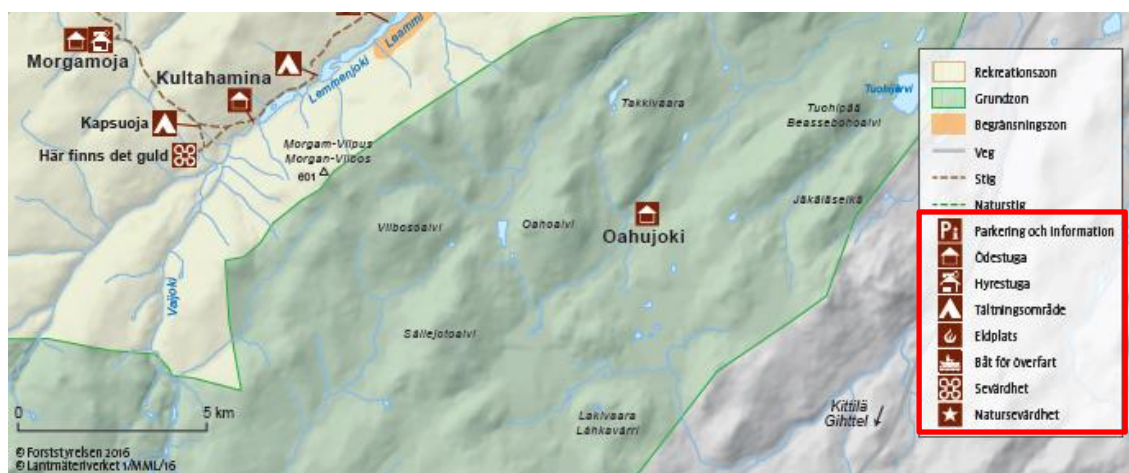

Bild 1 Teckenförklaringar i kartan över Lemmenjoki nationalpark (Forststyrelsen, Publikationer).

Den röda rutan i bild 1 visar teckenförklaringarna i kartan över Lemmenjoki nationalpark. Syftet med teckenförklaringarna är att visa för läsaren vilken service och infrastruktur som finns i området. Tolkningen av kartor som detta ska lyckas med en snabb blick. Om en karta är dåligt bearbetad eller översatt, kan besökarens uppfattning av besöksmålet förbli oklar. I värsta fall kan besökaren då ifrågasätta om den ansvariga organisationen

faktiskt klarar av att betjäna alla språkgrupper som besöker stället jämnt. I min avhandling vill jag därför undersöka hur kartor och teckenförklaringar översatts till svenska i broschyrer över nationalparker i Finland. Är översättningarna funktionellt lämpliga eller inte? Med funktionalitet hänvisar jag här till om översättaren förmedlat framförallt textens funktion till målspråket istället för att översätta texten ord för ord.

1.1 Syfte

Syftet med min avhandling är att kartlägga vilka teckenförklaringar i kartor över finländska nationalparker som har översatts till svenska och hur funktionella dessa översättningar är. Jag utreder vilka översättningsstrategier de svenska teckenförklaringarna avspeglar och analyserar om de används på ett funktionellt sätt i kartbroshyrerna. Med min undersökning söker jag svar på följande forskningsfrågor:

- Vilka nationalparker i Finland har kartor översatta till svenska och på andra språk? Vilket är förhållandet mellan de olika språken?
- Vilka teckenförklaringar finns det i de olika kartbroshyrerna?
- Är teckenförklaringarna funktionellt översatta från finska eller inte?

Jag kartlägger först vilka finska nationalparker som överhuvudtaget har kartbroshyrer på svenska och hur information om nationalparken i fråga ges på svenska jämfört med andra språk. Med detta menar jag bland annat huruvida informationen på svenska presenteras parallellt med ett annat språk i samma broshyr och vilket språk som i så fall presenteras först eller sist i den flerspråkiga broshyren. Sådant kan i sig visa hur man förhåller sig till språken i ett flerspråkigt sammanhang. I undersökningen vill jag utreda om översättningarna av teckenförklaringar följer givna mönster och vilka anknytningar till deras funktioner det finns i broshyrerna på svenska. Jag antar att det kan finnas både en generell systematik i översättningen av teckenförklaringar och variation som beror på nationalparkernas geografiska läge, tjänsteutbud och så vidare. Min målsättning är att kunna placera de svenska översättningarna av nationalparksbroshyrer i ett större sammanhang, information om finska nationalparker som ges på olika språk.

1.2 Material och metod

Materialet för undersökningen består av alla teckenförklaringar på svenska om kartbroschyrer om finländska nationalparker. Teckenförklaringarna expliciterar för läsaren hur visuella symboler ska tolkas i kartan och hjälper därmed vid planeringen av till exempel utflykter i nationalparken i fråga. Alla 40 finländska nationalparker har kartbroschyrer på svenska i något format och i dem har jag kunnat hitta 147 olika teckenförklaringar. Förklaringarna har jag excerperat antingen från elektroniska PDF-kartor över nationalparkerna eller digitala kartbilder inbäddade på nättidor för nationalparkerna. Båda kartformaten är tillgängliga via webbplatsen utinaturen.fi, som som upprätthålls av Forststyrelsen i Finland. I de allra flesta fall är de finska versionerna av teckenförklaringarna de ursprungliga. Det finns emellertid några nationalparker med svenska som första språk, och i kartorna över dem kan det snarare vara svenska som är källspråket. Jag återkommer till detta i kapitel 3.

Jag har samlat mitt material i tabeller i Excel och analyserar teckenförklaringarna både kvantitativt och kvalitativt. Min huvudsakliga teoretiska utgångspunkt är skoposteorin skapad av Katharina Reiss och Hans Vermeer, vilket innebär att jag analyserar materialet framför allt med tanke på översättningarnas funktion och inte ställer formen i fokus.

1.3 Avhandlingens disposition

Efter den här inledningen kommer jag i kapitel 2 att redogöra de teoretiska utgångspunkter som jag bygger analysen av mitt material på. I samma kapitel presenterar jag också tidigare forskning om ämnen som är jämförbara med mitt eget. I kapitel 3 presenterar jag sedan mitt material och min forskningsmetod närmare, samt ger en kort översikt över nationalparker i Finland och hur mycket information om dem som finns på olika språk. Därefter, i kapitel 4, redogör jag för resultaten från analysen av teckenförklaringarna och i kapitel 5 drar jag slutsatser i en sammanfattande diskussion.

2 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel behandlar jag de teoretiska utgångspunkterna för min empiriska analys. Min huvudsakliga utgångspunkt är som framgått skoposteorin skapad av Hans Vermeer och Katharina Reiss, som jag presenterar i avsnitt 2.1. I avsnitt 2.2 diskuterar jag mitt forskningsobjekt och material i ljuset av texttyps- och genreanalys med särskild hänsyn till funktionell analys. Efter detta redogör jag i avsnitt 2.3 kort för tidigare forskning som ligger nära min studie för att placera avhandlingen i ett större sammanhang.

2.1 Skoposteorin

Bland funktionella översättningsteorier är skoposteorin skapad av tyskarna Hans Vermeer och Katharina Reiss troligen den mest kända. Skoposteorin är ofta den primära teoretiska utgångspunkten för funktionella översättningsstudier. Teorin lägger fokus på funktionen, *skopos*, som ses som viktigare än formenlighet vid översättning (Reiss & Vermeer 1986: 58). Ordet *skopos* är grekiska och betyder 'ändamål' eller 'syfte' (Reiss & Vermeer 1986: 55), vilket Reiss och Vermeer också hänvisar till med begreppen *funktion* och *betydelse*.

Även många allmänna översättningsteorier har fört fram det funktionella perspektivet och lagt fokus på produkten (*product oriented*), processen (*process oriented*) eller just funktionen (*function oriented*) (Toury 1995: 15). Som helhet är översättningsarbetet så komplext att det inte kan beskrivas med hänvisning till bara en av dessa aspekter, men ofta läggs fokus på någon av dem och i skoposteorins fall är det funktionen. Både Reiss och Vermeer hade skrivit om skoposteorin på varsitt håll (Reiss, 1971; Vermeer, 1972) innan de vidareutvecklade den tillsammans. Också andra översättningsforskare som Christiane Nord (1997) har engagerat sig i skoposteorin. I Finland har teorin presenterats på finska av Inkeri Vehmas-Lehto (1999), men på svenska har man inte vad jag vet skrivit så mycket om denna inriktning inom översättning. Funktionella översättningsteorier har beskrivits på allmän nivå på svenska, bland annat av Rune Ingo (1991), men han nämner inte *skopos* som term eller Reiss och Vermeer som forskare. Jag hänvisar därför här mestadels direkt till Reiss och Vermeers egna presentationer av skoposteorin.

Reiss och Vermeer (1986: 67–68) sammanfattar skoposteorin i sex regler, som fritt översatta är följande:

- 1) Översättningen utgår från textens skopos.
- 2) Översättning är information på målspråket som bygger på information som presenterats i källkulturen på källspråket.
- 3) Översättningen uttrycker källtextens innehåll på målspråket så pass entydigt att den inte kan återföras till källspråket på exakt samma sätt.
- 4) Översättningen skall vara innehållsmässigt koherent.
- 5) Översättningen skall vara koherent med källtexten.
- 6) Reglerna följs i ovannämnda ordning.

Skoposteorin erbjuder främst abstrakta principer av detta slag, och jag har inte kunnat hitta några mer precisa praktiska råd för den som vill tillämpa skoposteorin i sina översättningar. Teorin förlitar sig på översättarens omdöme, språkkänsla och kännedom om käll- och målkulturerna samt hens förmåga att vara tillräckligt kreativ och pragmatisk i sina översättningslösningar. Denna abstrakta karaktär hos skoposteorin har även utsatts för kritik, vilket jag återkommer till i avsnitt 2.1.1 nedan.

I skoposteorin spelar det ingen större roll hur översättaren kommer fram till sina slutliga lösningar; den översatta produktens kvalitet och funktion är det centrala. Den översatta textens form kan avvika avsevärt från källtextens form så länge textens betydelse överförs på ett lyckat sätt till målspråket. Teorin ger alltså översättare mycket fria händer vid översättandet och lösningarna kan vara mycket pragmatiska. Då de formella och syntaktiska skillnaderna mellan ett språkpar är stora blir översättningen inte alltid flytande och idiomatisk på målspråket om texten översätts formenligt. Detta kan förutsätta att översättaren frigör sig från formen i källtexten och försöker finna mer funktionella lösningar i översättningen. I exempel 1 visas en bit från en fiktiv bruksanvisning för desinficerande, antiseptisk lösning där den finskspråkiga källtexten bland annat ger följande rekommendation:

- (1) Ei silmiin.

Översättaren kunde välja att överföra den här frasen ordagrant till svenska med *ej i ögonen*. Om man vill tillämpa funktionella översättningsstrategier byter man kanske ändå hellre form för att överföra funktionen på ett för målspråket naturligt sätt, till exempel med hjälp av en direkt uppmanande imperativ som *akta ögonen*.

Skoposteorin tar hänsyn till att textens skopos också kan ändras under översättningsprocessen (Reiss & Vermeer 1986: 59). Orsakerna till detta kan vara både språkliga och kulturella eller bero på själva översättningsprocessen som avviker från den process som källtexten har gått igenom. Författaren till källtexten skriver hela texten från första början och skapar en helt ny helhet med utgångspunkt i sin kännedom om ämnet i fråga. Textens översättare har däremot ett färdigt budskap att förmedla och ska överföra det till målspråket på ett kulturellt och kontextuellt lämpligt sätt. Den språkliga, kulturella, tidsmässiga eller övriga kontexten i målspråket kan skilja sig så pass mycket från källspråkets kontext att översättaren t.o.m. kan behöva byta skopos för att texten ska få samma effekt som källtexten. Reiss och Vermeer (1986: 66–67) ger här ett hypotetiskt exempel på översättning av en medeltida krönika som beskriver uppdagandet av en komet, vilket var ett katastrofalt omen för folk på medeltiden men inte för dagens läsare. Enligt Reiss och Vermeer kan man överföra texten som den är, men vill man skapa samma effekt som krönikan hade på medeltiden måste man byta ut kometen till något annat fenomen, till exempel en krigsförklaring. Lösningen är ovanlig och osannolik t.ex. vid nutida texter på språk vars kulturer ligger relativt nära varandra, men skoposteorin möjliggör sådana här mer genomgripande ändringar för att uppnå lyckad informationsförmedling på målspråket.

För att kunna definiera textens skopos och slutföra ett översättningsarbete med funktionen som utgångspunkt måste översättaren känna väl till textens mottagare och den kulturella kontexten (Reiss & Vermeer 1986: 59). Översättning innebär ofta också kulturtransfer, vilket kräver funktionsfokuserat översättningsarbete. Reiss och Vermeers tankar (1986: 94–95) kan möjligen tolkas så att 'översättare' snarare kunde ersättas med 'informationsförmedlare', eftersom översättare inte bara överför språk utan också information i vidare bemärkelse i sitt arbete. För detta krävs kompetens och kännedom om både käll- och målspråkets kulturella kontext. I exempel 2 visas en bit från en fiktiv dialog där deltagarna diskuterar om de hinner gå till alkoholaффären och den ena diskussionsdeltagaren konstaterar att den är stängd.

(2) Deltagare1: Jag vill ta mig en redig bläcka!

Deltagare2: Spriten är slut. Och Systembolaget är stängt.

När *Systembolaget* nämns i exemplet, kan man anta att samtalet sker i Sverige. Om man vill översätta dialogen till finska så att även finländare som inte vet vad Systembolaget är förstår den, måste man ändra den kulturella kontexten. Om *Systembolaget* lämnas kvar oförändrat i den finska dialogen, struntar översättaren i de kulturella krav som skoposteorin ställer. I en kulturellt anpassad lösning kan *Systembolaget* ersättas med den finländska motsvarigheten *Alko*. Då lyder dialogen så här på finska:

(3) Osallistuja1: Tekee niin mieli vetää kannit!

Osallistuja2: Viinat on loppu. Ja Alko kiinni.

Man måste alltså beakta att den finska översättningens kontext är ett annat land och byta namnet på alkoholaffären från en nationell variant till en annan. Skoposteorin har emellertid kritiserats för att kulturella och kontextuella ändringar för textens betydelse alltför långt bort från källtexten och att skoposteorin ger översättaren för mycket makt via sådana lösningar. I följande avsnitt diskuterar jag närmare den väsentligaste kritiken som har riktats mot skoposteorin.

2.1.1 Kritik mot skoposteori

När Hans Vermeer presenterade skoposteorin första gången på 1970-talet, utgjorde den en helt ny infallsvinkel på översättning, även om principerna är äldre än själva teorin. Trots sina fördelar vid praktiskt översättningsarbete har skoposteorin också mötts av kraftig kritik under de snart 50 år sedan teorin introducerades. I detta avsnitt diskuterar jag de mest centrala aspekterna i kritiken mot skoposteorin.

Utgångspunkten för både allt praktiskt översättande och översättningsvetenskap är källtexten, vars budskap översättaren strävar efter att förmedla. Bland annat Schäffner (1998) anser att skoposteorin nedvärderar källtexten genom att ge översättaren för mycket makt över slutprodukten och dess form. Enligt Schäffner (1998: 237) uppvisar

skoposteorins attityd till källtexten nedvärderande och likgiltiga drag i och med att en funktionell slutprodukt är allt skoposteorin strävar efter. Att översättaren får för mycket makt vid översättningsarbetet är något som Sunwoo (2007) också är orolig över i sin kritik av skoposteorin. Sunwoo kritiserar därtill skoposteorin för att ge alltför vaga instruktioner om hur teorin ska tillämpas; inga handböcker ger praktiska råd till t.ex. studerande eller översättare som har valt skoposteorin som utgångspunkt för vetenskapliga analyser eller översättningar. Man kan t.o.m. fråga sig om texter som översatts enligt skoposteorin snarare är anpassningar än översättningar (Nord 1997).

För min analys är det viktigt att beakta även nackdelarna med skoposteorin och reflektera kring hur den passar för analys av teckenförklaringar i kartbroshyrer. Jag antar att det i mitt specifika och formellt mycket begränsade material kan förekomma mindre funktionella översättningar bland teckenförklaringarna på svenska. I följande avsnitt diskuterar materialet ur en funktionell synvinkel för att bedöma hur skoposteorin lämpar sig i min studie.

2.1.2 Skoposteorin och broschyroversättningar

I sin handbok om brukstextanalys konstaterar Hellspong (2001: 82) att funktionella analysmetoder lämpar sig väl för studier av brukstexter, dit också resebroshyrer hör. Brukstexter har ett praktiskt syfte där läsbarheten spelar en viktig roll för funktionaliteten. Därför bedömer jag att skoposteorin fungerar bra som utgångspunkt även för mitt material som hör till brukstexter. Som jag konstaterat tidigare är det viktigt att kunna erbjuda kartbroshyrer och teckenförklaringar som gör det möjligt att tolka kartor utan större besvär och missförstånd. Om förklaringarna är entydiga och lättlästa, trots att de är översatta, kan man redan vid planeringen av en utflykt till en nationalpark skapa sig en bra bild av området och sedan besöka nationalparken utan problem. Teckenförklaringarna, som spelar en viktig roll för kartbroshyrernas funktionalitet är därför ett bra objekt för funktionell analys.

I ljuset av tidigare studier (bland annat Lautamäki 2000, Välikorpi 2006, Hallantie 2019) antar jag att undersökningen i denna avhandling kan leda till liknande resultat som min kandidatavhandling (Hallantie 2019), vilket jag återkommer till i avsnitt 2.3. Det förekommer sannolikt rätt få rent funktionella översättningar i kartbroshyrerna. Den kulturella aspekten i skoposteorin är samtidigt högst relevant för analysen av översatta

teckenförklaringar. Även vid enstaka ordval kan mindre nyanser visa att kulturell anpassning skett vid översättningsarbetet. I praktiken kan en sådan anpassning innebära till exempel val mellan finlandssvenska och sverigesvenska uttryck, vilket är intressant eftersom kartbroschyrer på svenska om finländska nationalparker är riktade till alla svenskspråkiga mottagare, både finlandssvenskar och sverigesvenskar.

2.2 Textanalys

I detta avsnitt diskuterar jag texttyper och genrer mot bakgrund av det som är relevant för mitt eget empiriska material. Först redogör jag allmänt för teorier om texttyper och genrer i avsnitt 2.2.1 och sedan relaterar jag dem till mitt kartmaterial i avsnitt 2.2.2. I handboken *Metoder för brukstextanalys* av Lennart Hellspång (2001) ges rekommendationer för analys av brukstexter ur olika synvinklar. Eftersom min avhandling fokuserar på funktionell översättning av kartbroschyrer, betonar jag på det som sägs om funktionell analys och översättningsanalys. Speciellt vid funktionell analys är det viktigt att beskriva materialet noggrant och visa vilka egenskaper det har som text för att skapa en solid grund för analysen. Därför presenterar jag i avsnitt 2.2.2 mitt material närmare, vilken texttyp och genre det representerar och hur det påverkar den empiriska analysen senare i avhandlingen.

2.2.1 Texttyp och genre

Enligt Werlich (1976) kan texter indelas i fem huvudkategorier: deskriptiva, narrativa, expositoriska, argumenterande och instruktiva texter. Det som påverkar texttypen är framförallt språket och den kontextuella funktionen. Medan deskriptiva texter beskriver egenskaper för det som texten handlar om, fokuserar narrativa texter på handlingar och deras kausalförhållanden. Ett exempel på typiska deskriptiva och narrativa texter är skönlitteratur och nyhetsartiklar. Expositoriska texter, t.ex. läroböcker i naturvetenskapliga ämnen, förklarar statiska fenomen som inte ändras mycket. Argumenterande texter argumenterar som namnet visar för eller mot någonting och i dem hör man tydligt skribentens egen röst, t.ex. i kolumner, insändare, debatter och så vidare. Instruktiva texter styr slutligen läsarna på olika sätt, bland annat med hjälp av imperativer

och andra direkt tilltalande strukturer i språket. Till denna sista kategori av texter hör t.ex. recept och bruksanvisningar. (Werlich 1976)

De flesta texter innehåller egenskaper från flera av de ovannämnda texttyperna, även om drag från en viss texttyp oftast dominerar. Till exempel kan ett recept innehålla argumenterande satser mellan instruktivt berättande ifall skribenten t.ex. ger flera alternativ och sedan visar vilket hen själv föredrar vid matlagningen och varför. Också Werlichs texttypskategorisering har emellertid kritiserats bland annat av språkforskare som ansett att en indelning i färre texttyper skulle räcka (de Beaugrande & Dressler 1988). Eftersom de flesta texter inte representerar enbart en texttyp, har man vidare ansett att kategoriseringen i *texttyper* är vilseledande och att man snarare borde tala om *textgenrer* (Saukkonen 2001). Trots denna kritik ser jag det ändå som ändamålsenligt att definiera mitt kartmaterial ur båda synvinklarna: både som texttyp och genre.

Begreppet *genre* är inte heller helt oproblematiskt att definiera, speciellt inte vad gäller mängden olika genrer. Termen är tvärvetenskaplig och bara inom lingvistik omfattar den ett stort antal olika textarter, allt från muntliga och skriftliga texter till konstnärliga och mer vardagliga texter (Heikkinen & Voutilainen 2012: 17). I princip representerar varje text någon textgenre och det exakta antalet olika genrer är omöjligt att slå fast. Vi människor har dock förmågan att igenkänna och ge namn åt olika medieformer och dit hör också texter. Detta utgör en naturlig del av förmågan att analysera texter (Luukka 2004).

Det är uppenbart att även kartbroschyrer har egenskaper från flera olika texttyper i Werlichs modell. Kartbroschyrerna om finländska nationalparker har egenskaper från åtminstone tre olika texttyper. De består typiskt av flera olika delar med olika funktioner som också kräver olika berättarstil. En typisk nationalparksbroschyr börjar med en deskriptiv del där broschyren strävar efter att "sälja" målet för läsaren genom att beskriva bland annat naturen och kanske den unika historien för nationalparken med superlativer som väcker läsarens intresse. Nedan visas ett exempel på en sådan inledningstext i broschyren om Linnansaari nationalpark. I broschyren lockas läsarna att göra ett besök p.g.a. den speciella naturen med sina djur- och växtarter:

Linnansaari nationalpark – finländsk sjönatur när den är som bäst. Nationalparken med sina hundratals öar och skär är saimenvikarens och fiskgjusens rike. De gamla svedjeskogarna och vårdbiotoperna vittnar om människans och naturens samexistens i området.

Efter det deskriptiva “försäljningstalet” ges oftast central information om nationalparken. Här är texttypen narrativ till sin natur. Man får veta när parken är grundad, hur stor dess areal är, vem som styr tjänsterna i den och hur man hittar fram till den. Information ges tydligt och utan det briljerande som ovannämnda inledning visar. Den tredje texttypen i broschyrerna är den instruktiva, som syns tydligast i ordningsreglerna för nationalparken. Dessa uppmuntrar besökarna i nationalparkerna att ta väl hand om naturen under besöket, bland annat genom att använda enbart märkta leder, hålla hundar kopplade och inte skräpa ned naturen eller störa vilda djur. Här används oftast direkt tilltalande, imperativa strukturer eller andra typer av beordrande former, vilket broschyren om Salamajärvi nationalpark nedan visar:

Skräpa inte ner. Brännbart avfall kan du bränna i eldstäderna och biologiskt avfall kan du lämna i komposten eller torrtoaletten. Ta med dig allt annat avfall hem.

Allra sist i de elektroniska nationalparksbroshyrerna kommer kartan över området där man eventuellt hittar kartsymboler och teckenförklaringarna till dem.

Teckenförklaringarna skiljer sig från resten av broschyrerna i att de är expositoriska som texttyp på grund av sin funktion. De är starkt anknutna till de visuella kartsymbolerna i kartorna som visar vilket urval av service, besöksmål och så vidare det finns i nationalparkerna. Samma kartsymbol kan ha flera olika funktioner i kartorna beroende på vad som åsyftas i nationalparken i fråga. Bild 2 visar hur en kartsymbol med samma utseende har olika funktioner i Skärgårdshavets nationalpark och i Rokua nationalpark. I Skärgårdshavets nationalpark används kartsymbolen i bild 2 för att symbolisera *inkvartering*. Funktionen för samma symbol i kartan över Rokua nationalpark är att symbolisera *informationscentrum*.

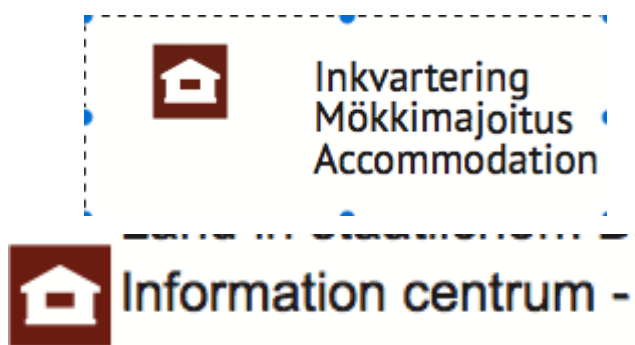

Bild 2. Samma kartsymbol med olika funktioner i Skärgårdshavets nationalpark (ovan) och Rokua nationalpark (nedan).

Eftersom läsarna inte kan veta vilken funktion för kartsymbolerna är utan att få en definition, är det nödvändigt att ha teckenförklaringar i kartorna. Förklaringarna har därmed framförallt expositoriska egenskaper: de ger relativt statisk information i texten och expliciterar betydelserna för kartsymbolerna. Dock kan teckenförklaringarna ibland även beskrivas deskriptivt om det finns ett behov av att specificera den service som kartsymbolen representerar. Till exempel i teckenförklaringen *takförsedd informationstavla* visar den specificerande delen *takförsedd* att det inte enbart finns en informationstavla i nationalparken i fråga, utan att den också är täckt med ett tak. Vissa teckenförklaringar uppvisar således också deskriptiva drag, trots att textgenren är mycket specifik och huvudsakligen expositorisk.

2.2.2 Teckenförklaringar som text

Som textgenre hör kartbroschyren med sina teckenförklaringar till brukstexter. Enligt Hellspång (2001: 9) är brukstexter en textgenre som är nära anknuten till det vardagliga livet. Den ger inte språkbrukarna konstnärliga upplevelser som dikter och skönlitterära verk. Brukstexter har praktiska funktioner och kan bland annat styra läsarens verksamhet åt ett önskat håll, vilket är fallet vid bruksanvisningar och ordningsregler för offentliga platser, och även nationalparksbroschyren och kartbroschyren. Typiskt för broschyrer som textart är att de inleds med en introduktion om det ämne som broschyren, i mitt fall resebroschyren, handlar om. De flesta finländska nationalparksbroschyren innehåller en karta över området och dessa kartor kan ses som egen genre. Särskilt kartorna är mycket typiska brukstexter: de är direkt styrande texter som ger instruktioner och

rekommendationer åt läsarna om var man exempelvis kan slå upp sitt tält eller parkera sin bil i nationalparken. Funktionen fullfills inte enbart av kartan och kartsymbolerna i sig, utan det krävs också definierande förklaringar för att läsarna ska kunna tolka kartan. Kartor och teckenförklaringar utgör sålunda textuella och visuella enheter som stöder varandra. Bra teckenförklaringar är lätt begripliga och belysande för läsarna och består oftast av enstaka ord eller fraser (*eldplats; uthyrning av utrustning*) som ibland har specificerande bestämmningar (*reserverbar eldplats*).

Som expositorisk text ska teckenförklaringarna ge all nödvändig information om det de handlar om, i detta fall kartsymboler, och utreda ämnet för läsarna. I idealfallet sker informationsförmedlingen lika bra på båda eller alla språken som kartbroschyrerna är utarbetade på. Detta är den viktigaste aspekten att analysera i teckenförklaringar översatta till svenska, speciellt med tanke på att vissa kartsymboler kan ha flera olika funktioner i olika kartor, vilket ställer krav på grundläggande översättningar med samma betydelse som källtexten. Eftersom kärnan i expositoriska texter utgörs av relativt statisk information är det viktigt att också översatta teckenförklaringar är relevanta i kontexten och koherenta när man betraktar dem som helhet.

Vad det gäller med textgenren som faktor i analysen, är det väsentligast att hålla i minnet syftet med brukstexter, att de fyller funktionen för genren. Vid kartor och teckenförklaringar är det viktigt att de översatta teckenförklaringarna förmedlar innehållet lika flytande och begripligt som källtexterna. Huvudfokus i analysen ligger därför på funktionalitet och inte exempelvis i rättstavning, dvs. ifall det t.ex. förekommer felstavade förklaringar. Dock förnekar jag inte vikten av rättskrivning i denna kontext heller, speciellt när teckenförklaringarna som textgenre är så specifik både funktionellt och formellt sett. Huvudpoängen i min avhandling är emellertid funktionell analys och då gäller det att analysera och värdera funktionaliteten även vid formellt bristfälliga fall.

2.3 Tidigare forskning

Översatta resebroschyrer har analyserats ur funktionell synvinkel bl.a. i några pro gradu-avhandlingar, t.ex. Lautamäki (2000) och Välikorpi (2006), och även i min egen kandidatavhandling (Hallantie 2019). Lautamäkis och Välikorpis avhandlingar gäller broschyrer översatta från finska till tyska; min kandidatavhandling är mig veterligen det enda som skrivits om kartbroschyrer översatta till svenska. Både Lautamäki (2000) och Välikorpi (2006) kommer fram till att tyska översättningar av resebroschyrer om Finland är grammatiskt korrekta men inte så funktionella som helheter. Lautamäki, som undersöker hur funktionaliteten fungerar i resebroschyrer om den åboländska skärgården översatta till tyska konstaterar att budskapet kommer fram tydligt och förståeligt på målspråket medan den kulturella anpassningen är bristfällig i översättningarna. Det saknas till exempel information om vad en centraleuropeisk turist bör ta hänsyn till i Finland i fråga om kulturella skillnader. De tyska broschyröversättningarna är kulturellt sett riktade till finländare som tar för givet vissa vanor i landet (Lautamäki 2000: 117–119). Även Välikorpi (2006) kommer fram till samma resultat i sin avhandling. I min kandidatavhandling ville jag se om samma gäller även vid svenska översättningar av kartbroschyrer, speciellt kartnamn översatta till svenska i broschyren om Muminvärlden.

När jag undersökte kartnamnen i Muminvärldsbroschyren i min kandidatavhandling använde jag mig, precis som i denna avhandling, av funktionella översättningsteorier för att se om kartnamnen var funktionellt översatta. Resultaten visade att man kan urskilja fyra olika typer av funktionalitet: *fullständigt funktionellt översatta kartnamn*, *kartnamn med inlånat material*, *delvis funktionellt översatta kartnamn* och *fullständigt formorienterat översatta kartnamn*. Bara en handfull översatta kartnamn i Muminvärldsbroschyren på svenska är *fullständigt funktionella kartnamn*; största delen av namnen består av *formorienterat översatta kartnamn*. Detta verkar dock inte störa funktionen i kontexten så länge kartnamnen i målspråket betydelsemässigt motsvarar de ursprungliga finska kartnamnen. Trots att materialet till största delen är *formorienterat översatt* fyller det skoposteorins krav på kulturell anpassning, eftersom det inte går att hitta några större kulturella konflikter i de svenska översättningarna. Här avvek mina

resultat från Lautamäkis och Välikorpis. Materialet i min kandidatavhandling bestod dock enbart av 46 kartnamn översatta till svenska, vilket är en relativt liten mängd fall. Att undersöka ämnet djupare ur samma synvinkel i ett större material framstod därför som relevant. Det vill jag nu göra i denna avhandling när jag undersöker teckenförklaringar i nationalparksbroschyrer med en liknande funktion som kartnamnen i Muminvärldsbroschyren. Jag söker svar på de frågor som jag lyfte fram i sammanfattningen av kandidatavhandlingen (se avsnitt 4; Hallantie 2019: 14). Jag kan inte tillämpa exakt samma kategorisering i min empiriska analys i den här studien, men resultaten i kandidatavhandlingen utgör en bakgrund att jämföra med när jag värderar funktionaliteten hos teckenförklaringarna på svenska i kartbroschyrer.

3 Material och metod

I det här kapitlet presenterar jag mitt empiriska material och den metod med vilken jag analyserar det. Syftet med kapitlet är att visa hur det empiriska materialet i min studie ser ut, var det kommer från och i vilken kontext det har använts som brukstext. I avsnitt 3.1 ger jag allmän bakgrundsinformation om nationalparkerna i Finland och vilken ställning olika språk, särskilt svenska, har i kommunikationen om dem. I avsnitt 3.2 presenterar jag den metod som jag använder i den slutliga analysen av det empiriska materialet.

3.1 Material

I det här avsnittet om mitt empiriska material och dess bakgrund redogör jag först kort för historien och sedan dagens kontext för teckenförklaringar, dvs. finländska nationalparker. I avsnitt 3.1.1 diskuterar jag också den språkliga aspekten för att kunna se hur svenskspråkig kommunikation om finländska nationalparker ges jämfört med kommunikation på andra språk om naturtjänster i Finland. Efter detta berättar jag hur kartorna ser ut, visuellt och språkligt.

3.1.1 Om finländska nationalparker

I Finland finns det sammanlagt 40 nationalparker någorlunda jämnt fördelade över hela landet från den sydligaste skärgården till de nordligaste vildmarksområdena och fjällen i norra Lappland. Enligt webbplatsen för naturtjänster i Finland, utinaturen.fi (Forststyrelsen, Naturtjänster) är syftet med nationalparkerna att bevara och skydda naturens mångfald i Finland samt kunna erbjuda besökarna njutbara och avkopplande upplevelser ute i naturen. Bild 3 illustrerar var de olika nationalparkerna finns i Finland.

Bild 3. Kartan över Finland som visar

var de 40 nationalparkerna finns (Forststyrelsen, Naturtjänster).

Kartan i bild 3 visar hur man genom åren tagit hänsyn till mångfalden i den finländska naturen när nya nationalparker har grundats. Landskapen i nationalparkerna är mångsidiga och varierande, bestående av allt från grönskande, livliga kulturmiljöer till oberörda, karga och vidsträckta vildmarksområden. I framtiden är det sannolikt att ännu fler nationalparker grundas i Finland på naturområden där det finns beredvillighet att göra det. Det nyaste nationalparkförslaget som genomgår den utredningsprocessen för ny nationalpark under år 2021 av regeringen är Sallatunturi-området (Miljöministeriet).

Nationalparker är en typ av naturskyddsområden där besökarna har olika rättigheter och plikter när de vandrar i området. Andra naturskyddsområden som finns i Finland är bland annat naturparker, Natura 2000-områden, myrskyddsområden och vildmarksområden. På

olika skyddsområden gäller olika regler som besökarna måste vara medvetna om under besöket i området i fråga. I de flesta av nationalparkerna är det till exempel tillåtet att vandra, tälta och tända upp en eld enbart på de för detta ändamål märkta ställena, medan man i vildmarksområdena har dessa rättigheter nästan var som helst.

På webbplatsen utinaturen.fi berättas att initiativet och modellen för nationalparkerna i Finland hämtades från USA i slutet av 1800-talet då den första nationalparken i USA och hela världen, Yellowstone nationalpark grundades år 1872. Folk som var engagerade i naturens tillstånd i Finland tog i debatten initiativ till att nationalparker skulle grundas också i Finland. Dock fick Finland först 1938 sina två första nationalparker, Pyhäntunturi och Pallas-Ounastunturi nationalpark, som båda senare har utvidgats och därför fått de nya namnen Pyhä-Luosto nationalpark och Pallas-Ylläs nationalpark. Efter 1938 har nya nationalparker grundats i två större vågor år 1956 och 1982, efter vilka enstaka nationalparker grundats i jämn takt genom 1980- och 1990-talen och även efter millennieskiftet. Den yngsta nationalparken i Finland är Hossa nationalpark som grundades år 2017 som en del av 100-årsfirandet av det självständiga Finland. (Forststyrelsen, Naturtjänster)

Nationalparkernas areal varierar stort. Medan den minsta nationalparken, Petkeljärvi nationalpark, omfattar enbart sex kvadratkilometer, består den största parken, Lemmenjoki nationalpark av ett område på 2860 kvadratkilometer (Forststyrelsen, Statistik A). I nationalparkerna är det möjligt att syssla med flera olika aktiviteter, vandring, bär- och svampplockning, fiske, terrängcykling, skidåkning, paddling och så vidare. Nationalparkerna har blivit allt populärare besöksmål i Finland under de senaste åren. Statistiken visar att mer än 3,2 miljoner personer besökte de finländska nationalparkerna 2019, vilket innebär en 2,57 procents ökning i besökarantal jämfört med föregående år (Forststyrelsen, Statistik B). I ljuset av detta är min studie högaktuell. Då antalet besökare ökar blir den språkliga mångfalden också större och här kan föreliggande undersökning av svenskspråkiga kartbroschyrer visa hur nationalparkerna i Finland kunde utvecklas för att beakta de olika målgrupperna bättre.

3.1.2 Det empiriska materialet

Mitt empiriska material består av 147 olika svenska teckenförklaringar excerperade ur kartor över finländska nationalparker. Som utgångspunkt har jag använt de finskspråkiga versionerna av teckenförklaringarna, som jag antar till största delen är översatta till svenska. Kartorna, som är digitala, har jag hittat på webbplatsen utinaturen.fi där det finns information om nationalparker och andra naturtjänster i Finland. Materialet samlades in under oktober 2020.

Kartorna över nationalparkerna finner man antingen i digitala broschyrer som PDF-filer eller som bilder inbäddade på webbsidan för respektive nationalpark. 32 nationalparker av 40 har svenska teckenförklaringar i digitala broschyrer som är antingen en- eller flerspråkiga och åtta nationalparker har svenska teckenförklaringar enbart i en karta inbäddad på nätet. Detta väcker ofrånkomligen frågan om varför en del av nationalparkerna inte har egna broschyrer och kartor på svenska som skulle vara lika noggranna som de finskspråkiga kartorna. En möjlig orsak till detta kan vara det geografiska läget för nationalparkerna i fråga: de finns i den nordligaste delen av Finland och ligger därigenom längst borta från de områden i landet där svenska talas. Då har det troligtvis ansetts att det inte finns behov för lika omfattande informationsförmedling på svenska som på finska. En annan förklaring för de mer summariska kartorna kan också vara att de nationalparker som bara har inbäddade kartbilder över området är mycket stora till arealen och då är det inte annars visuellt möjligt så mycket text och tecken i kartan över hela området. Avsaknaden av ordentliga kartor är ändå problematiskt för besökarna eftersom de inte får en exakt och detaljerad bild över tjänster och infrastruktur i nationalparkerna i fråga, även om de summariska kartorna kan hjälpa i planeringen av besök. Bild 4 nedan visar hur denna information förmedlas i sådana summariska kartor.

! Denna karta hjälper dig att planera din tur, men den är inte tillräckligt noggrann att lita på i terrängen !

Bild 4. Summarisk karta över Riisitunturi nationalpark.

Vad det gäller antalet språk i broschyrerna med svenska teckenförklaringar är 11 av 32 enspråkigt svenska, två tvåspråkiga, 18 trespråkiga och en till och med fyrspråkig. De tvåspråkiga broschyrerna har svenska och tyska som språkpar, de trespråkiga broschyrerna har teckenförklaringar på finska, svenska och engelska i varierande ordning och den fyrspråkiga broschyren är på finska, svenska, engelska och ryska. I vilken ordning teckenförklaringar på olika språk presenteras verkar ofta ha en anknytning till det geografiska läget för nationalparken. I de flesta av de trespråkiga kartorna kommer språken i ordningen finska-svenska-engelska och nationalparkerna i fråga ligger i den sydliga delen av landet där största delen svensktalande finländare bor. Den karta som har språken i ordningen finska-engelska-svenska är över den nordligaste nationalparken med en broschyrkarta på tre språk. Värt att notera är att två trespråkiga kartor har utarbetats med svenska som första språk och där kommer teckenförklaringarna på olika språk i ordningen svenska-finska-engelska. Detta gäller nationalparkerna Skärgårdshavet och Ekenäs skärgårds nationalpark, vilka båda ligger i starkt finlandssvenska områdena och språkordningen således är naturlig. Även om det är sannolikt att huvudspråket i dessa broschyrer är svenska inkluderar jag dem i samma analys som de andra kartorna, vilkas huvudspråk är finska.

3.2 Metod

I detta avsnitt presenterar jag metoden som jag använder i min analys. I avsnitt 3.2.1 redogör jag för hur jag i praktiken analyserar materialet och i avsnitt 3.2.2 presenterar jag det empiriska materialet, det vill säga hur de 147 teckenförklaringarna ser ut i allmänhet och vilken betydelse de bär på. I samma avsnitt visar jag hur jag har kunnat närma mig mitt material med utgångspunkt i teckenförklaringarnas funktion. I grund och botten är det fråga om att jämföra det översatta svenska materialet med det ursprungliga finska materialet och reflektera över vilka funktioner teckenförklaringarna förmedlar. Dispositionen enligt funktion ger ramar för själva analysen av materialet, även om principen inte tillämpats fullt ut.

3.2.1 Metod för analysen

I min fallstudie analyserar jag teckenförklaringarna ur en funktionell synvinkel. Jag jämför de svenska översättningarna för teckenförklaringarna med de finskspråkiga motsvarigheterna, vars form och funktion fungerar som utgångspunkt i analysen. Analysen utgår från de funktionella översättningsteorier som jag har presenterat i kapitel 2. Jag har excerperat materialet och fört in det i tabeller i Excel och sedan jämfört de svenskspråkiga översättningarna av teckenförklaringar med de finskspråkiga motsvarigheterna, både vad gäller hela materialet och för varje enskild nationalpark. På det här viset har jag fått en översikt över teckenförklaringarnas funktionalitet i det empiriska materialet samtidigt som jag kunnat se om de svenska översättningarna uttrycker rätt funktion i enskilda kartor.

3.2.2 Funktioner för teckenförklaringar

Största delen av teckenförklaringarna i materialet består av enstaka ord och fraser som beskriver kartsymboler i broschyrkartorna, t.ex. *lekplats* och *tillgänglig för rörelsehindrade*. Eftersom min studie fokuserar på funktionaliteten hos teckenförklaringarna, har jag velat indela materialet i ett antal betydelsekategorier som

jag kan utnyttja vid analysen, nämligen *logistik*, *service*, *infrastruktur*, *inkvartering* och *upplevelser*.

I *logistik*-kategorin har jag inkluderat de teckenförklaringar som relaterar till transportmetoder eller parkeringsmöjligheter i nationalparken, t.ex. *förbindelsefartyg* och *parkeringsområde*. Betydelsekategorierna *service* och *infrastruktur* är något problematiska i och med att de teckenförklaringarna som hör till dem omfattar mycket överlappande betydelser och egenskaper, till exempel *eldplats* som kan ses både som *service* och en del av infrastrukturen i nationalparken. Jag bedömer ändå att inkluderandet av både *service* och *infrastruktur* som egna kategorier är motiverat på grund av deras omfång och omfattning samt den betydelse som de uttrycker. *Infrastruktur*-kategorin omfattar framförallt fysiska och konkreta konstruktioner på marken som besökarna kan utnyttja under sina utflykter i nationalparkerna, till exempel *rastplats* eller *dragfärja*, medan *service* gäller mer abstrakta fenomen liksom *information*. Också *service* kan innebära konkreta konstruktioner liksom *bränsleförsäljning* och *post* men det som skiljer typen från *infrastruktur* är "nödvändigheten" under besöket i nationalparken. *Service* ligger alltså högre upp i behovshierarkin än *infrastruktur*. Välfungerande *service* som *avfallssortering* eller *vattenpost* garanterar ett trivsammare och smidigare besök i nationalparken jämfört med om den inte fanns.

Inkvartering-kategorin omfattar teckenförklaringar vars betydelse har någonting att göra med övernattning, t.ex. *tältningsområde*, *hotell* och *kåta*. Den sista betydelsekategorin *upplevelser* gäller själva kärnan för besöken i nationalparkerna. Syftet med nationalparkerna är ju att kunna erbjuda njutning och upplevelser i naturen. Om en teckenförklaring relaterar till detta, har jag inkluderat den i kategorin *upplevelser*. I *upplevelser* ingår också teckenförklaringar som *sevärdhet*, *golf*, *vacker utsikt* och *undervattensnaturstig*.

4 Analys

I detta kapitel presenterar jag resultaten från min analys av teckenförklaringarnas funktionalitet. Jag har analyserat materialet både kvalitativt och kvantitativt (se avsnitt 3.2) och värderat det mot bakgrund av skoposteorin som är min teoretiska utgångspunkt. I avsnitt 4.1 presenterar jag allmänna aspekter och observationer av materialet och i avsnitt 4.2 diskuterar jag hur jag har lyckats indela materialet i fyra olika kategorier. I kapitlets sista avsnitt (4.3) reflekterar jag över hur mina resultat ger svar på frågan om hur geografiska faktorer påverkar kartbroschyerna (se avsnitt 1.1).

4.1 Allmänt om analysprocessen

Som jag har tidigare redogjort för i kapitel 3 består mitt empiriska material av 147 svenska översättningar av teckenförklaringar i kartbroschyer över finländska nationalparker. Utgångspunkten för min funktionella och jämförande översättningsstudie har varit teckenförklaringarna på finska, vars antal är 143. Den numerära skillnaden mellan språken väcker frågan om varför de finska och svenska teckenförklaringarna inte är lika många, men jag har kommit till den slutsatsen att det är just översättningsprocessen och den geografiska spridningen som har lett till skillnaden. I 19 av 40 kartbroschyer presenteras de finsk- och svenskspråkiga kartorna i olika format och filer, vilket sannolikt har påverkat översättningen av enstaka motsvarigheter och lett till viss inkongruens mellan språken. Den största orsaken till skillnaden gällande antalet teckenförklaringar är dock själva översättningsprocessen, under vilken det uppenbarligen har uppstått en stor mängd olika synonyma svenska översättningar av de finska teckenförklaringarna. Till exempel har den finska teckenförklaringen *pysäköinti* översatts till svenska på flera olika sätt i olika broschyerna, bl.a. med *parkering* och *parkeringsplats*.

Eftersom de översatta teckenförklaringarna inte alltid har samma motsvarigheter på finska, har det inte gått att jämföra de finska teckenförklaringarna med de svenska översättningarna samtidigt i hela materialet. Speciellt när de finskspråkiga teckenförklaringarna har flera alternativ på svenska, har jag velat analysera båda språken

i samma kartbroschyr. Jag har därför excerperat teckenförklaringarna parallellt från den finska och svenska kartan för varje nationalpark och ställt dem bredvid varandra för jämförelse. På detta sätt har jag fått fram en samling med totalt 624 *förklaringspar*. I tabell 1 visas de excerperade förklaringsparen ur kartorna över Valkmusa nationalpark för att illustrera hur jämförelsen har gjorts.

Tabell 1. Teckenförklaringspar i kartorna över Valkmusa nationalpark.

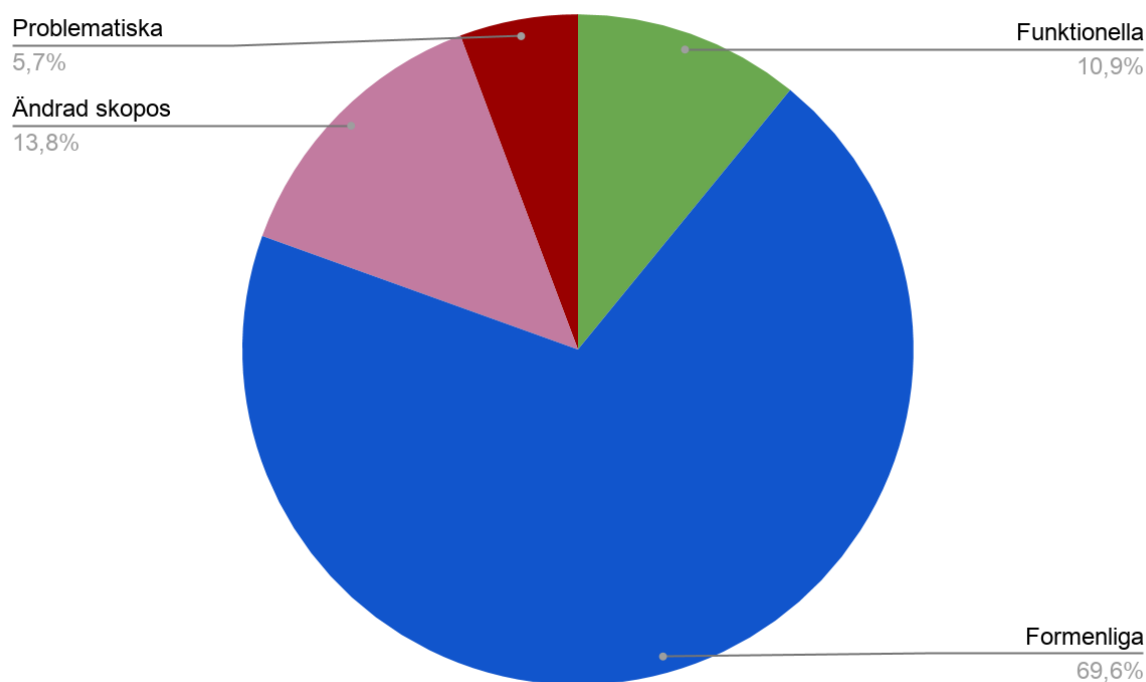
Finsk teckenförklaring	Svensk teckenförklaring
opastustaulu	informationstavla
pysäköintialue	parkeringsplats
tulentekopaikka	eldplats
päivätupa	raststuga
näkötorni	utsiktstorn
kuivakäymälä	torrtoalett

Vid analysen har jag haft den finska teckenförklaringen som utgångspunkt och jämfört den med den översatta, svenska teckenförklaringen. Vid vissa teckenförklaringar fattas en motsvarighet på det andra språket. Dessa fall har jag utelämnat från analysen, eftersom det inte går att jämföra funktionerna då översättningen saknas, även om teckenförklaringar utan motsvarigheter på det ena språket i sig är intressanta. Jag återkommer till detta i kapitel 5. Antalet kompletta förklaringspar per kartbroschyr varierar mellan 6 och 30, men i genomsnitt omfattar de 15 förklaringspar. I avsnitt 4.2 analyserar jag förklaringsparen närmare.

4.2 Kategorisering av teckenförklaringarna

I min analys har jag kunnat dela in teckenförklaringarna i mitt material i fyra kategorier: *funktionella teckenförklaringar*, *formenliga teckenförklaringar*, *teckenförklaringar med ändrad skopos* och *problematiske teckenförklaringar*. Vid analysen av de 624 förklaringsparen har jag värderat de översatta teckenförklaringarna med utgångspunkt i följande: är teckenförklaringarna översatta enligt skoposteorin, avviker deras form från formen i källspråket eller inte, är funktionen den samma i översättningen eller har den förändrats och finns det i övrigt något oklart i översättningarna?

Figur 1 visar den procentuella andelen för de fyra kategorierna.

Figur 1. Fördelningen av materialet över de fyra kategorierna.

Figuren visar hur merparten av de svenska teckenförklaringarna är översatta enligt formorienterade metoder (69,6 procent), samtidigt som andelen funktionella översättningar är enbart 10,9 procent. I 13,8 procent av fallen har textens skopos, alltså betydelsen eller funktionen, ändrats på något sätt under översättningsprocessen, och i 5,7

procent av fallen är översättningen problematisk på något sätt. I tabell 2 visas hur de fyra kategorierna framträder vid förklaringsparen i kartbroschyren för Lauhanvuori nationalpark. Denna kartbroschyr har en liknande procentuell fördelning mellan kategorierna som materialet i genomsnitt. Funktionella översättningar är markerade med grönt, formenliga översättningar med blått, teckenförklaringar med ändrad skopos med rosa och problematiska fall med rött. Efter varje översättning ges en kort motivering varför teckenförklaringen är kategoriserad på det aktuella sättet.

Tabell 2. Förklaringspar i broschyrkartan över Lauhanvuori nationalpark.

Finsk teckenförklaring	Svensk teckenförklaring	Motivering för kategoriseringen
opastustaulu	information	ändrad skopos
pysäköintialue	parkering	ändrad skopos
tulentekopaikka	eldplats	direkt motsvarighet
keittokatos	kokskjul	direkt motsvarighet
telttailupaikka	tältningsplats	direkt motsvarighet
laavu	skärmskydd	direkt motsvarighet
vuokratupa	hyresstuga	direkt motsvarighet
päivätupa	raststuga	direkt motsvarighet
matkailuvaunupysäköinti	parkering för husvagn	formen avviker mellan käll- och målspråket
lähde/kaivo	brunn/källa	direkt motsvarighet
näkötorni	utsiktstorn	direkt motsvarighet
luonnonnähtävyys	naturobject	delvis fel målspråk
kuivakäymälä	torrtoalett	direkt motsvarighet
esteetön	tillgänglig	direkt motsvarighet

De fyra kategorierna presenteras nu närmare i avsnitten 4.2.1 – 4.2.4 där jag definierar kategorierna och hur de syns i mitt material i praktiken.

4.2.1 Funktionella teckenförklaringar

Det som jag först och främst har velat analysera är funktionaliteten hos de svenska översättningarna av teckenförklaringarna. Med funktionalitet avser jag om textens form avviker mellan källtexten och översättningen eller om översättaren i övrigt har tagit hänsyn till kulturella aspekter. Funktionellt översatta teckenförklaringar av detta slag finner man i 68 av totalt 624 förklaringspar i materialet, vilket är ungefär en tiondedel (10,9 procent) av alla fall. Funktionellt översatta lösningar finns inte i alla kartbroschyrer; fem kartor saknar funktionella översättningar helt och hållet, vilket innebär att 35 av de 40 broschyrkartorna uppvisar funktionellt översatta förklaringspar. Därtill varierar andelen funktionella lösningar per karta i stor utsträckning. Procentuellt utgör förklaringsparen med funktionellt översatta teckenförklaringar från 0 procent upp till 26 procent av fallen i broschyrkartorna.

En funktionellt översatt teckenförklaring har alltså en form som inte är identisk med motsvarigheten i källspråket eller uppvisar ordval som vittnar om översättarens språk- och kulturkunskaper. Jag har i min analys räknat även språkliga anpassningar som en form av kulturell anpassning i översättningar. Hit hör bl.a. avvikande former mellan käll- och målspråket i förklaringspar där den finska teckenförklaringen strukturellt kunde ha uttryckts också på ett annat sätt på svenska. Till exempel har den finska teckenförklaringen *matkailuvaunupysäköinti* i några fall översatts till svenska med *parkering för husvagn*. Här har översättaren förmodligen insett de strukturella problemen med att översätta det finska ordet *matkailuvaunupysäköinti* ordagrant. Ordet är ett typiskt finskt sammansatt ord som består av flera nominala led och därför inte helt självklart går att översätta till svenska ordagrant genom att foga ihop motsvarande led på svenska till ett sammansatt ord. Istället för en ordagrann översättning har översättaren använt den struktur som är mer naturlig för svenskan här, det vill säga substantiv med efterställt prepositionsuttryck, vilket för fram samma budskap på ett sätt som passar bättre på svenska i sammanhanget. I några broschyrkartor har ändå den finska teckenförklaringen *matkailuvaunupysäköinti* översatts till svenska med *husvagnsparkering*. Jag återkommer till sådana ordagrant och strukturellt identiskt översatta förklaringspar senare i avsnitt 4.2.2.

Den andra viktiga faktorn vid funktionell översättning är kulturell anpassning (Reiss & Vermeer 1986: 59). På grund av att mitt material består av så pass korta och specifika textenheter syns sådan anpassning i mitt material närmast i enstaka ordval som signalerar att översättaren har varit medveten om textens mottagare. Som jag konstaterat ovan kan även språklig och strukturell anpassning räknas som ett slags kulturell anpassning. I praktiken kommer den kulturella anpassningen fram som lämpliga och fungerande ordval men också som val mellan regionala varianter, det vill säga där översättaren har använt ett finlandssvenskt eller sverigesvenskt uttryck. Detta syns bland annat i teckenförklaringen *uimaranta* som i de flesta fall har översatts till svenska med *badstrand* istället för med det finlandssvenska *simstrand* som är en semantiskt direkt översättning av finskans *uimaranta*. Här har översättaren vid ordvalet vägt in kulturella aspekter så att den slutliga texten är begriplig också för svensktalande läsare som inte kommer från Finland.

4.2.2 Formenliga teckenförklaringar

Största delen, nästan 70 procent, av de svenska teckenförklaringarna i materialet har översatts formenligt. Av totalt 624 förklaringspar är 434 förklaringspar översatta på det här sättet. Varje svensk broschyrkarta i materialet uppvisar formenliga översättningslösningar men andelen varierar mellan 37,5 och 90 procent. I de svenska teckenförklaringar som jag kategoriserat som formenliga har översättaren bevarat exakt samma strukturella eller semantiska form som källtexten har. Ur skoposteorins synvinkel (Reiss & Vermeer 1986: 58) är formellt identiska översättningar någonting som översättaren borde undvika i sitt arbete, men mina resultat visar att de inte alltid är problematiska för funktionaliteten i texten. I mitt material är alla formenligt översatta teckenförklaringar funktionella som översättningar och semantiskt korrekta trots att de har samma identiska form som motsvarigheten i källtexten. Om formenliga översättningar är grammatiskt eller semantiskt inkorrekta är fallet dock ett annat; jag återkommer till detta i avsnitt 4.2.4.

I en stor del av broschyrkartorna förekommer samma formenligt översatta förklaringspar, vilket antyder att de är etablerade i språket i nationalparksbrochyerna och således inte behöver översättas till målspråket på samma sätt som längre och mer

komplexa texter. Den stora andelen formenligt översatta fall kan också förklaras med detta; största delen förklaringspar i den här kategorin består av enstaka ord eller fraser som inte ens kunde översättas på ett annat sätt än genom att helt och enkelt använda det etablerade motsvarande svenska ordet för den finska teckenförklaringen. Till exempel vid den finska teckenförklaringen *autiotupa* har översättarna av broschyrkartorna använt sig av det svenska ordet *ödestuga* som också motsvarar den betydelse bland annat Svenska Akademiens ordlista (SAOL) ger. Det har alltså i många fall inte funnits behov av nya översättningar av teckenförklaringar eftersom lämpliga termer eller entydiga motsvarande uttryck redan finns i svenska. I stället har det gällt att finna det rätta ordet med samma funktion för måltexten, utan att se den liknande form med källtexten som problematisk.

Några teckenförklaringar består dock av ord som inte finns i uppslagsverk eller ordböcker som sådana eftersom de har formulerats speciellt för bruket i broschyrkartorna. Hit hör t.ex. den finska, nybildade teckenförklaringen *vedenalainen luontopolku*, som har översatts till svenska med *undervattensnaturstig*. Översättningen har bildats genom att kombinera den framförställda specificerande delen *undervattens-* med huvudordet *naturstig* på ett liknande sätt som på finska. Översättaren har alltså skapat ett nyord för teckenförklaringen som är funktionellt i denna kontext (även om ett uttryck med efterställt prepositionsuttryck, *naturstig under vatten*, eventuellt hade varit smidigare). Detta väcker frågan om huruvida funktionella översättningar kan vara även formorienterat översatta och inte enbart undvika formenlighet som skoposteorin förespråkar. Liksom jag tidigare har konstaterat i min kandidatavhandling (Hallantie 2019) är inte formenliga översättningar automatiskt dåliga för textens funktionalitet vid teckenförklaringar om de bara är semantiskt korrekta och fungerar i sin kontext, det vill säga är “formenligt funktionella”.

Att avgöra vilken kategori en översättning hör till är inte helt entydigt vid varje teckenförklaring på svenska. Trots att en teckenförklaring är direkt översatt och ändå semantiskt korrekt och fungerande i måltexten, kan det uppstå tolkningsproblem i vissa fall. Ett flertydigt fall är den svenska teckenförklaringen *kåta* som motsvarar två olika inkvarteringsalternativ på finska i kartorna, *kota* och *kammi*. Skillnaden mellan de två benämningarna varierar beroende på ort och språkgrupp (finska/samiska), men i texter om friluftsliv är de ändå i hög grad överlappande. Både *kota* och *kammi* har cirkelformade

botten och fasta eldstäder men *kammi* skiljer sig från *kota* i att den oftast ligger delvis under jorden och vanligtvis är byggd i torv. Moderna kåtor är däremot oftast byggda i trä. Bild 5 visar en typisk modern utflyktskåta och bild 6 den typ av en traditionell kåta som på finska kallas *kammi*.

Bild 5. En typisk modern utflyktskåta (fi. *kota*) i Pielpavuono i Enare (Foto: Ida Hallantie).

Bild 6. Traditionell samisk kåta (fi. *kammi*) vid det samiska muséet Siida i Enare. (Foto: Ida Hallantie).

I svenskan hänvisar man alltså till båda typerna av bostäder med samma överbegrepp, *kåta*. Båda har använts av samerna och det svenska ordet *kåta* är sannolikt ett samiskt lån (jfr nordsamiska *goahti*, Hellquist 1980). De två typerna av bostäder har sannolikt varit så pass avlägsna för svenskspråkiga att det inte har blivit aktuellt att skilja mellan dem på ordnivå, utan endast referera till dem med samma överbegrepp. I finskan är ordet *kota* ett urgammalt, endemiskt ord (Häkkinen 2004) som finnarna har använt länge, medan *kammi* inte är standardiserat och inte heller finns i *Kielitoimiston sanakirja* (Institutet för de inhemska språken). Man kan sålunda anta att det finska ordet *kammi* är från samiska (jfr nordsamiska *gámme*).

I nationalparksbroschyerna har översättaren dock gjort ett semantiskt korrekt val i att översätta både teckenförklaringarna *kota* och *kammi* på finska med *kåta* på svenska. Det finns helt och enkelt inga andra alternativ och valet beror på egenskaper i själva språket och dess ordförråd och inte t.ex. slarv vid översättningen. Därför har jag inkluderat fall som detta i kategorin av formenliga översättningar, trots att de väcker frågor om hur

översättningarna påverkar tolkningen av kartan i praktiken. Andra typer av flertydiga teckenförklaringar diskuteras i följande avsnitt.

4.2.3 Teckenförklaringar med ändrade skopos

Som jag diskuterat i avsnitt 2.1.1 kan textens skopos ändras under översättningsprocessen om kontexten kräver det. Också i mitt material har textens skopos ändrats jämfört med den finska källtexten vid en del av de svenska översättningarna av teckenförklaringar. Den procentuella andelen sådana fall är 13,8 procent (86 av totalt 624 förklaringspar), och ändrade funktioner förekommer i 34 av 40 broschyrkartor (0–36 procent av förklaringsparen per karta). I en teckenförklaring med ändrad skopos finns det någon del där antingen betydelsen, funktionen eller formen har ändrats på något sätt under översättningsprocessen. Denna typ av översättningar finner jag funktionellt tveeggade: å ena sidan uppfyller de skoposteorins krav om funktionalitet med sina avvikande former jämfört med källtexten och å andra sidan kan vissa av dem tolkas annorlunda än källtexten.

Den största delen, 58 av 86 förklaringspar med ändrad skopos är oproblematiska som översättningar. Trots att någon del i dem har ändrats under översättningsprocessen, är funktionen densamma och ingen risk för feltolkning föreligger. Ett exempel på detta är den finska teckenförklaringen *telttailupaikka* som har översatts till svenska med *tältningsområde* i flera broschyrkartor. I den svenska teckenförklaringen har den finska huvudleden *paikka* översatts med *område* istället för *plats* och samma växling förekommer även i förklaringsparet *pysäköintialue* - *parkeringsområde*. I dessa fall har översättningen klart samma funktion som källtexten, även om en led i måltexten är semantiskt något förändrad. Sådana här lösningar är oproblematiska och på sätt och vis funktionella, men i kategorin finns också fall där risk för feltolkningar föreligger.

Vid 28 förklaringspar är översättningen funktionellt åtminstone delvis problematisk p.g.a. att skopos har ändrats under översättningsprocessen. I dessa fall har en del i källtexten utelämnats i översättningen (*pysäköintialue* - *parkering*), funktionen ändrats (*kaivo* - *källa*) eller slutprodukten lett till en risk för feltolkning (*kantosiipialus* - *färja*). I förklaringspar där den svenska översättningen saknar någon led i den finska

teckenförklaringen är översättningen ändå oftast valid och funktionell trots att den är formellt ofullständig. Översättningar med helt ändrade betydelser eller funktioner är mer problematiska, t.ex. teckenförklaringen *kantosiipialus* som har översatts till svenska endast med *färja* trots att det finns en exakt semantisk svensk motsvarighet till det finska ordet, *bärplansbåt*. I detta fall kan feltolkningar hos läsarna uppstå eftersom ordet *färja* väcker annorlunda föreställningar än ordet *bärplansbåt*, även om båda uttrycker att det handlar om ett fartyg. Gränsen mellan oproblematiska förklaringspar med ändrad funktion och mer problematiska fall har sålunda med risken för feltolkningar att göra.

4.2.4 Problematiska teckenförklaringar

De kvarstående teckenförklaringarna bildar en heterogen kategori med olika typer av problem kopplade till sig. Dessa problematiska fall, sammanlagt 36 förklaringspar, utgör endast 5,7 procent av hela materialet, och förekommer i 18 av 40 kartbroschyrer (0–25 procent av förklaringsparen per karta). Som problematiska fall har jag räknat teckenförklaringar vars ortografi är inkorrekt, vars målspråk är delvis eller helt fel eller i vilka det saknas motsvarighet på källspråket. Alla tre typer av problematiska översättningar förekommer inte i alla broschyrkartor med problematiska fall; i de flesta broschyrkartor där problematiska fall förekommer, finns det bara en typ av problematiska översättningar. En hög andel problematiska fall i en viss karta kan också bero på ett högt antal förklaringspar totalt i den kartan. Det minsta antalet förklaringspar per karta är sex och om det till exempel skulle finnas ens en problematisk översättning i den kartan, blir andelen 16,6 procent. En hög andel problematiska översättningar per karta beror sålunda på den relativa frekvensen.

Den vanligaste typen av problematiska översättningar är felstavade svenska teckenförklaringar där ortografin inte är korrekt. Jag har räknat dessa felstavade fall som separata teckenförklaringar trots att de flesta orden i fråga även förekommer som rättskrivna varianter i materialet, och således kunde ha räknats som parallella former. Ett exempel på detta är den översatta teckenförklaringen *avfallssortering* och dess felstavade variant är *avfalssortering*. Eftersom felstavade varianter påverkar textens läsbarhet och funktionalitet har jag ändå kategoriserat dem här som problematiska fall i en egen grupp. Översatta teckenförklaringar med stavfel kan bl.a. sakna bokstäver (*vesibussi* -

vattenbus), ha extra bokstäver (*autiotupa* - *ödesstuga*), fel bokstäver (*telttailupaikka* - *teltningsområde*) eller vara särskrivna (*luontopolku* - *natur_stig*). Utan stavningsfel skulle de i princip vara korrekta översättningar och höra till de andra kategorierna som jag har presenterat tidigare. Andelen felstavade svenska teckenförklaringar är dock så pass hög att det inte kan handla om rena slumpmässiga tryckfel, utan snarare onödigt slarvigt eller till och med amatöraktigt översättande. Stavfel förekommer i någon mån även i de finska teckenförklaringarna (*_eptitankin tyhjennys* – *tömning av septitank*), men inte alls lika frekvent som på svenska.

En ännu mer påfallande typ av problematiska översättningar är svenska teckenförklaringar som verkar ha fel målspråk antingen helt och hållet eller delvis. Med fel målspråk menar jag att någon led i den svenska teckenförklaringen eller hela förklaringen har blivit översatt till ett annat språk än svenska. I nästan alla fall är det engelska som är det felaktiga målspråket men det finns även en översatt teckenförklaring där det delvis felaktiga målspråket är finska (*majoitus/hotelli* - *inkvartering/hotelli*). Ett annat exempel på en teckenförklaring med delvis fel målspråk är teckenförklaringen *luonnonnähtävyys* som har översatts med *naturobject* i den svenska broschyrkartan. Exempel 6, 7 och 8 illustrerar översatta teckenförklaringar där hela teckenförklaringen är på engelska i stället för svenska.

(6) *pysäköintialue* - *parking*

(7) *kahvila* - *cafe*

(8) *ravintola* - *restaurant*

Liksom vid teckenförklaringar med stavfel är det svårt att säga vad som har lett till översättningar på fel målspråk, förutom förvirring mellan språken. Någonting i översättningsprocessen har dock lett till språkligt problematiska resultat, vilket jag återkommer till i kapitel 5.

Den sista typen av problematiska fall kan inte ens ses som översättningar, därför att de är parlösa svenska teckenförklaringar. Ett tiotal svenska teckenförklaringar saknar finska motsvarigheter helt och hållet och kan därför inte analyseras ur funktionell synvinkel som översättningar. Samma gäller också vice versa: i ett antal finska broschyrkartor finns det teckenförklaringar som inte finns i den motsvarande svenska versionen. Parlösheten

gäller emellertid endast enkilda kartor; alla parlösa svenska teckenförklaringar i dem förekommer i översatta förklaringspar i andra broschyrkartor. Alla svenska teckenförklaringar utan finska motsvarigheter finns dessutom i broschyrkartor med olika format på finska och svenska, det vill säga i separata broschyrer eller kartbilder för respektive språk. Kartorna kan sålunda representera olika upplagor, vilket kan ha minskat koherensen mellan de finska och svenska versionerna. Hur kartformatet påverkar översättningarna diskuterar jag närmare i avsnitt 4.3 nedan där jag lyfter fram övriga aspekter som spelat (eller inte spelat) en roll för kartbroshyrernas funktionalitet.

4.3 Övriga faktorer som påverkar översättningarna

En av mina forskningsfrågor har varit att utreda om det finns en anknytning mellan teckenförklaringarnas funktionalitet och det geografiska läget för nationalparken i fråga. Ytligt sett har jag inte kunnat finna några starka sådana anknytningar. Funktionella lösningar förekommer i mitt material lika jämnt i alla nationalparker oberoende av ort, också på kustområdet där svenska talas. Till exempel i kartan över Skärgårdshavets nationalpark, där källspråket sannolikt är svenska, är andel funktionella teckenförklaringar (jämfört med finska) enbart fyra procent, vilket är mindre än genomsnittet 10,9 procent för hela materialet. Andelen funktionella lösningar är alltså inte större i de nationalparker som ligger närmare det finlandssvenska kustområdet. Andelen problematiska fall per karta verkar däremot korrelera med det geografiska läget för nationalparken, trots att problematiska teckenförklaringar förekommer på alla områden, även det finlandssvenska. Ju längre in i inlandet en nationalpark ligger, desto sannolikare är ändå de problematiska teckenförklaringarna. Detta diskuterar jag närmare i kapitel 5 där jag drar slutsatser om vad detta kan signalera.

I avsnitt 3.2.2 delade jag in mitt material i fem olika betydelsekategorier: *logistik*, *service*, *infrastruktur*, *inkvartering* och *upplevelser*. Denna semantiska gruppering verkar inte heller påverka teckenförklaringarnas funktionalitet. Alla fem betydelsekategorier uppvisar lika många funktionella, formenliga, ändrade och problematiska

översättningslösningar. Semantiken spelar alltså inte en roll för teckenförklaringarnas funktionalitet, trots att detta kan vara en viktig aspekt att beakta i andra typer av texter.

Kartformatet har som jag tidigare konstaterat en liknande inverkan på funktionaliteten som det geografiska läget har. De svenska teckenförklaringarna har jag excerperat från tre olika kartformat: flerspråkiga borschyrer, enspråkigt svenska broschyrer och enspråkigt svenska kartbilder inbäddade på nätsidor. Funktionella teckenförklaringar förekommer lika frekvent i alla dessa kartformat, men även här finns en klar tendens gällande problematiska teckenförklaringar. Problematiska översättningar är nämligen mer frekventa i de svenska kartor som enbart finns som inbäddade bilder på nätsidor och inte har någon egen språkversion av samma kartformat som på finska. Andelen problematiska fall är så hög som 16,5 procent i genomsnitt i inbäddade kartor, medan den i enspråkigt svenska broschyrer är 9 procent och i flerspråkiga broschyrer enbart 1,6 procent. Funktionaliteten och frekvensen för funktionella översättningar verkar sålunda inte påverkas av det geografiska läget, teckenförklaringarnas betydelse eller kartans format. Däremot väcker den höga andelen problematiska fall på vissa geografiska områden och i vissa kartformat frågor om översättningsprocessen gällande svenska teckenförklaringar och vad som har lett till de problematiska lösningarna.

5 Sammanfattning och diskussion

Mitt syfte har varit att kartlägga vilka teckenförklaringar i kartor över finländska nationalparker som har översatts till svenska och hur funktionella dessa översättningar är. Teckenförklaringar är de definitioner som förklarar för läsaren hur visuella symboler ska tolkas i kartan. Med min studie har jag velat svara på frågor om vilka kartor och teckenförklaringar som är översatta till svenska, om vilka översättningsstrategier som har använts och om funktionaliteten i teckenförklaringarna på något sätt är bunden till det geografiska läget för nationalparken i fråga. Jag har därtill varit intresserad av att utreda vad teckenförklaringarna på svenska berättar om hur man ger information om naturtjänster i Finland mer generellt.

Jag har excerperat totalt 147 svenska teckenförklaringar och deras finska motsvarigheter på webbplatsen utinaturen.fi (Fortstyrelsen, Naturtjänster) där broschyrkartor över finländska nationalparker finns i olika digitala format och i flera olika språkpar. Jag har analyserat materialet både kvantitativt och kvalitativt med huvudfokus på teckenförklaringarnas funktionalitet. Med funktionalitet avser jag det som översättningsmetoden skoposteori (Reiss & Vermeer, 1986) utgår från, alltså om översättaren har satt textens funktion och betydelse i första rum i stället för formen. Jag har också diskuterat vilken textgenre och texttyp mitt material representerar för att få stöd för min funktionella analys.

I min analys har jag ställt de finska och svenska teckenförklaringarna från varje karta bredvid varandra och därmed urskilt totalt 624 *förklaringspar*. Översättningarna har jag delat in i fyra kategorier: *funktionella teckenförklaringar*, *formenliga teckenförklaringar*, *teckenförklaringar med ändrade skoposar* och *problematiska fall*. Analysen har visat att enbart 10,9 procent av alla översättningar är primärt funktionella. Den klart största kategorien i materialet, som omfattar 69,6 procent av fallen, är formenliga teckenförklaringar. 13,8 procent av teckenförklaringarna har ändrad skopos och 5,7 procent hör till den problematiska kategorin. Trots att teckenförklaringarna för det mesta översatts med formorienterade metoder, verkar detta inte störa deras funktionalitet i kartorna, vilket väcker frågan om huruvida man kan tala om *formorienterad funktionalitet* i begränsade och specifika textgenrer som teckenförklaringar. Resultatet bekräftar det jag

kom fram till i min kandidatavhandling om kartnamn i resebroschyrer (Hallantie 2019). Det som ändå väcker frågor är den ställvis höga andelen fel i materialet i vissa format och om vissa geografiska områden.

Även om mitt forskningsobjekt har varit relativt strikt avgränsat och min analys har gällt främst ord- och frasnivån, ger det även en inblick i hur man informerar om naturtjänster i Finland mer generellt. Detta syns redan i själva utbudet av material på andra språk än finska. Alla nationalparksbroschyrer finns inte ens på svenska, och några svenska kartor finns enbart som inbäddade bilder på webbsidor. Den ställvist höga frekvensen av stavfel och till och med teckenförklaringar på fel språk signalerar om slarv i översättningsarbetet, vilket väcker frågan om huruvida vissa kartor ens är översatta av sakkunniga översättare. Nationalparkerna har blivit alltmer populära besöksmål i Finland under de senaste åren, vilket lett till att personer med olika språklig bakgrund letar efter aktuell och relevant information om dem. Detta ger upphov för Forststyrelsen att hålla sitt material uppdaterat inte enbart på finska, utan på alla andra språk som är tillgängliga på webbplatsen utinaturen.fi. För att kunna undvika förvirring och tolkningsfel p.g.a. kartorna skulle Forststyrelsen kunna standardisera kartsymbolerna och deras teckenförklaringar på alla språk. Bland annat teckenförklaringar i sjökort följer en enhetlig internationell standard och står alltid i samma form på finska, svenska och engelska (Transport- och kommunikationsverket). Det vore också önskvärt att Forststyrelsen skulle använda yrkeskunniga språkexperter vid sammanställning av nytt och uppdatering av existerande material om naturtjänster. Eftersom Forststyrelsen är en statlig aktör och således har mycket hög profil vid erbjudandet av naturtjänster i Finland, är det viktigt att tjäna naturbesökare från flera olika språkgrupper jämnt och upprätthålla förtroendet för information och material om naturupplevelser i hela landet.

Referenser

- De Beaugrande, Robert & Dressler, Wolfgang Ulrich, 1981: *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Forststyrelsen, Naturtjänster. *Nationalparker*. <https://www.utinaturen.fi/nationalparker>. Refererat 10.11.2020
- Forststyrelsen, Publikationer. *Publikationer*. <https://julkaisut.metsa.fi/sv/home>. Refererat 25.10.2020
- Forststyrelsen, Statistik A. *Statistik*. <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/suojelualueet/kansallispuistot/kansallispuistotaulukot/>. Refererat 26.10.2020
- Forststyrelsen, Statistik B. *Statistik*. <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/kayntimaarat/kayntimaarat-maastossa/>. Refererat 26.10.2020
- Hallantie, Ida, 2019: *Översättningsstrategier vid överföring av kartnamn i Muminvärldsbroschyren*. Opublicerad kandidatavhandling i nordiska språk. Åbo universitet.
- Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko, 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä*. Helsingfors: Institutet för de inhemska språken.
- Hellquist, Elof, 1980: *Svensk etymologisk ordbok, Första bandet, A-N*. Fjärde upplaga. Lund: Liber.
- Hellspång, Lennart, 2001: *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Häkkinen, Kaisa, 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsingfors: Sanoma Pro Oy.
- Ingo, Rune, 1991: *Från källspråk till målspråk: Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Institutet för de inhemska språken. *Kielitoimiston sanakirja*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Refererat 21.10.2021
- Lautamäki, Petteri, 2000: *Suomenkielisten matkailuesitteiden kääntäminen saksankieliselle kohdeyleisölle funktionaalisia käännteorioita soveltaen*. Pro gradu –avhandling. Åbo universitet. Institutionen för svenska, tyska och ryska språket.

- Luukka, Minna-Riitta, 2004: *Genrepedagogiikka: askelia tekstitaitojen jatkumolla*. I verket *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* redigerat av Minna-Riitta Luukka och Pasi Jääskeläinen. Helsingfors: Äidinkielen opettajain liitto. S. 145-160.
- Miljöministeriet. *Miljöministeriet begär utlåtanden om ett utkast till regeringsproposition med förslag till lag om Sallatunturi nationalpark*. <https://ym.fi/sv/-/miljoministeriet-begar-utlatanden-om-ett-utkast-till-regeringsproposition-med-forslag-till-lag-om-sallatunturi-nationalpark>. Refererat 22.9.2021
- Nord, Christiane, 1997: *Translating as a Purposeful Activity: Punctionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Reiss, Katharina, 1971: *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eune sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Hueber Verlag.
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans, 1986: *Mitä kääntäminen on? Teoriaa ja käytäntöä*. Den finska upplagan. Helsingfors: Gaudeamus.
- SAOL = Svenska Akademiens ordlista. <https://svenska.se/saol/?id=3671774&pz=7>. Refererat 19.5.2021
- Saukkonen, Pauli, 2001: *Maailman hahmottaminen teksteinä: tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Helsingfors: Yliopistopaino.
- Schäffner, Christina, 1998: *Skopos Theory*. I verket *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* redigerat av Mona Baker. London: Routledge. S. 235-238.
- Sunwoo, M, 2007: Skopos Theory. I artikelserien EU-High-Level Scientific Conference Series av MuTra.
- Transport- och kommunikationsverket. *Finska sjökort*. <https://www.traficom.fi/sv/vara-tjanster/finska-sjokort?toggle=Finska%20sjokort>. Refererat 3.10.2021
- Toury, Gideon, 1995: *Descriptive Translation Studier and beyond*. Fjärde upplagan. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company.
- Vehmas-Lehto, Inkeri, 1999: *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan*. Helsingfors: Finn Lectura Ab.
- Vermeer, Hans, 1972: *Allgemeine Sprachwissenschaft: Eine Einführung*. Rombach Hochschule Paperback; 48. Freiburg.

- Välikorpi, Nina, 2006: *Kääntäjät kahleissa: Turun saariston matkailuesitteiden saksankielisten käännösten tarkkailua*. Pro gradu –avhandling. Åbo universitet.
- Werlich, Egon, 1976: *A Text Grammar of English*. Stuttgart: Quelle & Meyer Heidelberg.

Bilaga

Bilaga 1

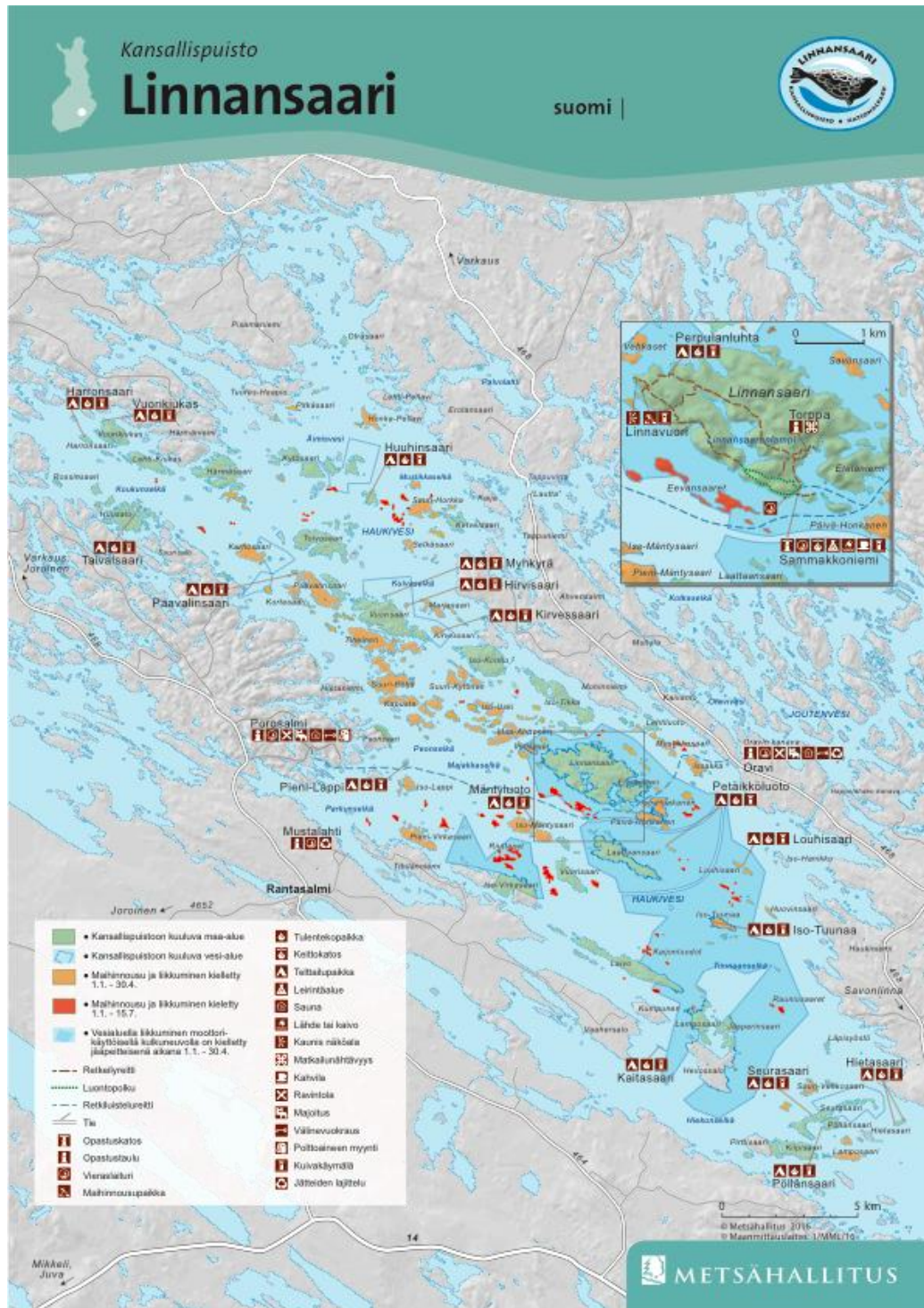

Bild 8. Den svenska broschyrkartan över Linnansaari nationalpark i digitalt format
(Forststyrelsen, Publikationer)

Bilaga 3

Tabell 3. Både finska och svenska teckenförklaringar excerperade i tabellen där även kategoriseringen och motiveringen bakom kategorivalet impliceras.

Finsk teckenförklaring	Svensk teckenförklaring	Kategori	Motivering
opastuskatos	takförsedd informationstavla	funktionell	avvikande form
opastustaulu	informationstavla	formenlig	samma form
vieraslaituri	gästbrygga	formenlig	samma form
maihinnousupaikka	landstigningsplats	formenlig	samma form
tulentekopaikka	eldplats	formenlig	samma form
keittokatos	kokskjul	formenlig	samma form
telttailupaikka	tältningsområde	ändrad skopos	avvikande betydelse
leirintäalue	campingområde	formenlig	samma form
sauna	bastu	formenlig	samma form
lähde tai kaivo	källa eller brunn	formenlig	samma form
kaunis näköala	vacker utsikt	formenlig	samma form
matkailunähtävyys	turistsevärdhet	formenlig	samma form
kahvila	kafé	formenlig	samma form
ravintola	restaurang	formenlig	samma form
majoitus	inkvartering	formenlig	samma form
välinevuokraus	uthyrning av utrustning	funktionell	avvikande form
polttoaineen myynti	bränsle försäljning	problematisks	särskrivet ord
kuivakäymälä	torrtoalett	formenlig	samma form

jätteiden lajittelu

avfallssortering

formenlig

samma form

Lyhennelmä

Johdanto

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on kartoittaa, millaisia kääntämisstrategioita suomalaisten kansallispuistoesitteiden karttamerkkien selitysten ruotsinnoksissa on käytetty. Merkkien selitykset määrittelevät lukijalle karttamerkkien merkityksen. Niiden paikkansapitävyys ja informatiivisuus ovat keskeisessä roolissa retkikarttojen tulkitsemisessa ja siten retkien suunnittelussa. Tutkimuksessani vastaan tutkimuskysymyksiin:

- Mitkä kaikki karttaesitteet Suomen kansallispuistoista on käännetty ruotsiksi sekä muille kielille ja mikä näiden kielten suhde on toisiinsa?
- Millaisia merkkien selityksiä karttaesitteissä on?
- Onko merkkien selitykset käännetty funktionaalisin menetelmin vai ei?

Teoreettinen lähtökohtani analyysissäni on funktionaalinen ja pohjautuu skoposteorian mukaisen funktionaalisuuden arvioimiseen. Skoposteoria painottaa kääntämisen kielellistä ja kulttuurillista sopeuttamista kohdekielen mukaiseksi niin, että lähdekielisen tekstin muoto ei siirtyisi sanasta sanaan kohdekielelle. Teorian mukaan kääntäjä saa vapaasti muokata lähdetekstin muotoa, kunhan käännös tuo tekstin sisällön ja sanoman esille kohdekieleen ja -kulttuuriin soveltuvalla tavalla. Analyysini on laadultaan sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen rinnakkaisvertailu sähköisen taulukko-ohjelma Excelin avulla. Tutkimukseni lähdemateriaalina käytän sekä suomen- että ruotsinkielisiä merkkien selityksiä, jotka olen poiminut Metsähallituksen luontopalveluiden verkkosivuilta sähköisistä kartta-aineistoista.

Teoreettinen tausta

Tutkimukseni teoreettisena pohjana käytän funktionaalista käännösteoriaa skoposteoriaa, jonka saksalaiset kielentutkijat Katharina Reiss ja Hans Vermeer ovat kehittäneet 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Skoposteoria asettaa etusijalle tekstin merkityksen ja sanoman, *skopoksen*, jonka välittyminen lähdekielestä kohdekieleen tulee tapahtua kohdekielen ja -kulttuurin ehdoilla ja kääntäjän tulee välttää käyttämästä sanatarkkoja käännöksiä työssään. Skoposteorian mukaan kohdekielisen tekstin muoto voi siis poiketa suurestikin lähdekielisestä tekstistä, kunhan tekstin sanoma ja merkitys välittyvät muuttumattomina. (Reiss&Vermeer, 1986)

Jo lähes 50 vuotta vanhana käännösteorianana on skoposteoria ehtinyt tietyiltä osin jäädä aikansa tuotteeksi ja on siten joutunut arvostelun kohteeksi. Skoposteoriaa on muun muassa kritisoitu sen suomista liiallisista kääntäjän vapauksista sekä lähdetekstin mitätöinnistä (Schäffner, 1998). Teorian katsotaan myös antavan kääntäjälle ja kääntäjäopiskelijoille turhan laveita ja ylimalkaisia käytännön ohjeita teorian noudattamiselle käännöstyössä (Sunwoo, 2007). Christiane Nord (1997) on esittänyt epäilyksensä, voiko joitakin skoposteorian mukaisesti käännettyjä tekstejä edes määritellä käännöksiksi, mikäli niiden muoto poikkeaa merkittävästi lähdekielisestä tekstistä. Tutkimukseni tavoitteena ei ole arvioida skoposteorian täyttä soveltuvuutta oman tutkimusmateriaalini analysointiin, mutta pidän kuitenkin tärkeänä tiedostaa teorian epäkohdat ja ottaa ne mahdollisuuksien mukaan huomioon omassa analyysissäni.

Olen määritellyt tutkimusmateriaalini luonteen tekstityyppinä ja -lajina useilla tekstianalyysin menetelmillä. Egon Werlichin (1976) tekstilajimallin määritelmien mukaan aineistoni merkkien selityksissä ilmenee eritoten ekspositorisia eli eritteleviä piirteitä mutta myös kuvailevan tekstityypin tunnusmerkkejä. Merkkien selitysten erittelevyys ilmenee niiden kytköksissä visuaalisten karttamerkkien ja selitteen välillä eli millaisen määritteen selitys antaa kullekin karttamerkille. Kuvailevan tekstityypin piirteet ilmenevät sellaisissa merkkien selityksissä, jotka pitävät sisällään enemmän kuin yhden sanan, eli muodostaa kokonaisen määriteosallisen lausekkeen, kuten *kuivakäymälä liikuntaesteisille*. Tekstilajina karttaesitteet selitteineen voi luokitella käyttöteksteiksi ja tarkemmin määriteltynä sekä esitteiksi että kartoiksi. Käyttötekstien funktionaalisen

aspektin valossa funktionaalinen käännösteoria soveltuu tämän tekstilajin analysointiin luontevasti.

Matkailuesitteiden käännösten tarkkailua funktionaalisesta näkökulmasta ovat aikaisemmin suorittaneet Turun yliopistossa Petteri Lautamäki (2000) sekä Nina Välikorpi (2006) pro gradu -tutkielmissaan saksankielisten matkailuesitteiden osalta. Omassa kandidaatintutkielmassani (Hallantie, 2019) olen tutkinut Muumimaailman karttaesitteen karttanimien ruotsinnoksia samasta näkökulmasta. Tietävästi kukaan ei ole aiemmin tutkinut suomalaisten kansallispuistoesitteiden karttamerkkien ruotsinnettuja selityksiä juuri tästä näkökulmasta, joten tutkimukseni on aiheessaan ensimmäinen laatuaan. Niin Välikorpi kuin Lautamäki ovat omissa tutkimuksissaan todenneet funktionaalisuuden olevan hyvin vähäistä Saaristomeren matkailusta kertovissa saksankielisissä esitteissä, joissa ei muun muassa ole otettu riittävästi huomioon kääntämisen kulttuurisia аспектеja (Lautamäki, 2000; Välikorpi, 2006). Itse olen tullut omassa kandidaatintutkielmassani samankaltaisiin tuloksiin, etteivät karttanimet tekstilajina anna kääntäjälle kylliksi tilaa kääntää tekstiä funktionaalisesti. Tulokseni poikkeavat Lautamäen ja Välikorven tuloksista siten, että tutkimusmateriaalini näyttäytyi käännöksenä toimivaksi ja kohdekulttuurin huomioonottavaksi (Hallantie, 2019). Tämän pro gradu -tutkielman lähdemateriaalin ollessa hyvin samankaltainen aikaisemmassa tutkimuksessani tarkasteleman materiaalin kanssa oletan saavani jokseenkin samankaltaisia tuloksia.

Tutkimusmateriaali ja -metodi

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt lähdemateriaalina 147 ruotsinkielistä merkkien selitystä, jotka olen poiminut Metsähallituksen ylläpitämältä luontopalveluiden kotisivulta, luontoon.fi, lokakuun 2020 aikana. Merkkien selitykset ovat selitteitä, jotka määrittelevät karttamerkkien merkityksen sanallisesti yksittäisten fraasien muodossa. Vertailukohtanani olen käyttänyt ruotsinkielisten selitteiden suomenkielisiä vastineita, joita on yhteensä 143. Sivusto luontoon.fi tarjoaa tietoa Suomen valtion ylläpitämistä retkikohteista, kuten maan 40 kansallispuistosta, luonnonpuistoista, erämaa-alueista yms. kohteista seitsemällä eri kielellä: suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, pohjoissaameksi,

inarinsaameksi, mandariinikiinaksi sekä venäjäksi. Jokaisesta 40 suomalaisesta kansallispuistosta on saatavilla ruotsiksi esitekartta selitteineen sähköisessä muodossa. Oman otantani olen kerännyt niin moni- kuin yksikielisistä PDF-esitteistä sekä joidenkin kansallispuistojen osalta verkkosivulle upotetusta karttakuvakkeesta ruotsinnetun esitteen puuttuessa. Ruotsinkielisen materiaalin saatavuuteen liittyvään epäsuhtaan palaan päätelmissäni.

Analysoin aineistoani rinnakkaisvertailulla sähköisessä Excel-taulukko-ohjelmassa. Vertailuni keskittyy ennen kaikkea käännösten laatuun eli kvalitatiivisuuteen, vaikka tulosten tarkkailu ja luokittelu pitääkin sisällään myös kvantitatiivisia piirteitä. Tutkimuksen funktionaalisen näkökulman vuoksi katson hyödylliseksi tarkastella materiaalia selitteiden sisältämien merkitysten ja niiden jakojen valossa.

Merkkien selitysten merkitysten eri merkityskategorioihin luokittelun kytköstä lopullisiin tutkimustuloksiin en osaa ennakoida, mutta katson silti tarpeelliseksi materiaaliini luonnetta tarkastellessa. Merkkien selitykset ovat jaettavissa viiteen eri merkityskategoriaan: *logistiikka*, *palvelut*, *rakennelmat*, *majoitus* ja *elämykset*. *Logistiikka*-kategoriaan sisältyvät selitteet liittyvät jollakin tavalla kuljetukseen, kuten selitteet *pysäköinti*, *kantosiipialus* ja *yhteysalus*. *Palveluiden* ja *rakennelmien* välinen merkitysero on paikoitellen limittäinen ja häilyvä, mutta ratkaisevana tekijänä olen näiden kahden kategorian välillä pitänyt selitystä kuvaavan palvelun ”välttämättömyyteen” kansallispuistovierailun aikana; käynti *varaussaunassa* ei useimmiten ole yhtä oleellista retkikohteessa kuin esimerkiksi *opastuskeskuksessa* vierailu retkeä suunniteltaessa. Merkityskategoria *palvelut* siis kattaa sellaiset merkitykset, joiden kuvaamat kohteet edesauttavat luontoretken suunnittelua ja sujuvuutta kansallispuistossa (*opastustaulu*, *jätteiden lajittelu*), kun taas *rakennelmat* ovat omien toiveiden ja reittivalintojen mukaan tavoitettavia kohteita (*sauna*, *riippusilta*). *Majoitus*-kategorian merkitykset tarkoittavat erilaisia majoittumismuotoja, kuten *hotelli*, *autiotupa* ja *telttailupaikka*, ja *elämykset* pitävät sisällään niitä elämyksellisiä kohteita, joita kansallispuistoissa useimmat saapuvat kokemaan, kuten *kaunis näköala*, *kalliokiipeily* ja *vedenalainen luontopolku*.

Tulokset ja päätelmät

Analyysissani olen asettanut kunkin 40 kansallispuiston kartan suomenkieliset ja ruotsinkieliset merkkien selitteet rinnakkain ja muodostanut näin yhteensä 624 erilaista *seliteparia*, joiden keskinäistä funktionaalista suhdetta olen arvioinut skoposteorian pohjalta. Analysoituani materiaalini olen jakanut ruotsinkieliset merkkien selitykset neljään eri ryhmään niiden funktionaalisuusasteen mukaan: *funktionaaliset selitteet*, *sanatarkat käännökset*, *muuttuneet merkitykset* sekä *ongelmalliset käännökset*. Funktioneaaliset selitteet ovat käännöksiä, jotka täyttävät skoposteorian määrittelemän funktionallisen käännöksen kriteerit kielellisestä ja kulttuurillisesta soveltamisesta. Näitä tapauksia on koko materiaalissa kuitenkin selvä vähemmistö, 10,9 prosenttia, mikä on yhteneväinen havainto aikaisempiin tutkimustuloksiin nähden. Suurin osa tapauksista, 69,6 prosenttia, kuuluu sanatarkkoihin käännöksiin, joiden ruotsinkielinen muoto on täsmälleen samanlainen kuin suomenkielisessä lähdetekstissä tai sanatarkasti käännetty. Merkittävää kuitenkin on, ettei näiden käännösten sanatarkkuus vaikuta negatiivisesti käännöksen toimivuuteen kontekstissaan, mikä herättää kysymyksen siitä, voisiko merkkien selitysten kaltaisten rajallisten tekstilajien sisällä esiintyä ”sanatarkkaa funktionaalisuutta”. Tuloksinanvaraisempia ovat selitekäännökset, joiden merkitys on jollakin tapaa muuttunut käännösprosessin aikana ja selitteen tulkinta voisi tällöin jäädä epäselväksi tai jopa väärinymmärretyksi. Näitä muuttuneiden merkitysten käännöksiä on materiaalissani 13,8 prosenttia tapauksista. Loput tapaukset muodostavat viimeisen käännösten ryhmän, ongelmalliset käännökset, joita on 5,7 prosenttia koko aineistossa ja jotka ovat joko väärä käännöksiä, kirjoitusvirheitä sisältäviä selitteitä tai peräti vääränkielisiä variantteja. Näitä tapauksia esiintyy eritoten niiden kansallispuistojen kartoissa, jotka sijaitsevat maantieteellisesti kaukana suomenruotsalaisesta rannikkoalueesta. Sen sijaan funktionaalisia ratkaisuja esiintyy tasaisesti koko materiaalissa eikä selitysten merkityksellä ole vaikutusta käännöksen funktionaalisuuteen.

Tulokset osoittavat, että merkkien selitteiden kaltaisten rajallisten tekstilajien kohdalla funktionaalisten käännösteorioiden soveltaminen skoposteorian mukaan on haastavaa. Suurin osa sanatarkoista käännöksistä kuitenkin toimii kontekstissaan ja tekstilajinsa edellyttämän tarkoituksen mukaisesti. Alueellisesti paikoin korkea virhemarginaali,

terminologian sirpaleisuus ja ruotsinkielisen karttamateriaalin saatavuus herättävät kuitenkin kysymyksen, onko Metsähallitus panostanut tarpeeksi kielellisesti tasarvoiseen tiedottamiseen kohteistaan. Valtiollisena toimijana olisi Metsähallituksen suotavaa pyrkiä kielellisesti laadukkaaseen tiedottamiseen ja materiaalintarjontaan esimerkiksi normittamalla karttaselitteensä eri kielille omaan termipankkiin ja käyttämällä ammattitaitoisia kieliosaajia käännöstoissaan.